

תרגום

תהלים קו

תקנא

לְמַלְאָה גְבוּרָתָא דִּי יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: דִּגְ אֲשֵׁרִי שְׁמִרִי מִשְׁפָּט →
 עֵשָׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: דִּזְכַּרְנִי יְהוָה
 דְּנִמְרִי דִינָא עֲבָדִי

צְדָקָתָא בְּכָל עֵת: דִּדְכַר יְתִי יִי בְרַעְוָא טָבָא עִם עֲמָא אֲדַפְרִי לִי בְּפוֹרְקָנָךְ:

מצודת דוד

(ג) אֲשֵׁרִי שׁוֹמְרֵי מִשְׁפָּט. אֲשֵׁרִי אֱלֹהֵי הַשּׁוֹמְרִים מִשְׁפָּטֵי אֵל הַמְּקוֹם, כִּי הַרְדֹּף אַחַר הַתּוֹרָה יוֹרֵה בּוֹהַ גְּדוּלַת הַתּוֹרָה וְעוֹשִׂים צְדָקָה בְּכָל עֵת, כִּי זֶה יֵחָשֵׁב לְהַלּוֹל הַנּוֹתֵן אֶת הַתּוֹרָה: (ד) זְכַרְנִי. הַתְּפַלֵּל דּוֹד עַל עֲצֻמוֹ

אבן עזרא

(ג) אֲשֵׁרִי. הַטַּעַם כִּי שׁוֹמְרֵי מִשְׁפָּט הֵם מְמַלְלִים קֶצֶה גְבוּרָתוֹ. וְהַזְכִּיר גְבוּרוֹת הַשֵּׁם בְּעִבּוֹר גְּבוּרוֹתָיו בִּים סוּף, וְטַעַם לְהַזְכִּיר מִשְׁפָּט בְּעִבּוֹר עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁם שִׁפְטִים כְּמַעֲשֵׂיהֶם: (ד) זְכַרְנִי. זֶה הַמְּשׁוֹרֵר יִתְפַּלֵּל אֵל

רד"ק

שֶׁאִמְרָה הִנֵּה שְׁלֵא יוּכַל אָדָם לִסְפֹּר כָּל תְּהִלּוֹתָיו, וְאִמְרָה בְּמִזְמוֹר הַתְּשִׁיעִי אֶסְפְּרָה כָּל תְּהִלָּתְךָ, דּוֹד אִמְרָה אֶסְפְּרָה כָּל תְּהִלָּתְךָ עַל כָּל הַצְּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלַי מֵהָאוֹיְבוֹיִם, אִמְרָה שִׁיתֵּן שִׁבְחָה וְהוֹדָאָה אֶל שֶׁהִצִּילוֹ כִּי הִמָּה גְּלוּיִם לוֹ. וְכֹאשֶׁר בָּא לִסְפֹּר הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּר וּבְאַרְצֵם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, אִמְרָה מִי יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, וְכֵן עִם הַיְחִיד לְבַר מַה שֶׁעָשָׂה הַקְּבִ"ה עִמּוֹ טוֹבוֹת וְחֲסִדִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם לֹא יוּכַל לִסְפֹּר, כִּי פְעָמִים רְבוֹת יַעֲשֶׂה הָאֵל יִתְבָּרֵךְ עִם הָאָדָם נֹס וְלֹא יֵדַע וְלֹא יִרְגֵשׁ בּוֹ עַד אַחַר זְמַן שִׁיתְּבוֹנֵן בּוֹ. וְכֹאשֶׁר אִמְרָה דּוֹד כָּל תְּהִלָּתְךָ עַל הַנְּסִים הַגְּלוּיִם שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ הַיְדוּעִים לְכָל בְּמַלְחָמוֹת הָאוֹיְבוֹיִם: יִשְׁמִיעַ. פִּירוֹשׁ וְיִי יִשְׁמִיעַ. וְיִי שׁוֹכֵר עוֹמֵד בְּמַקּוֹם שְׁנַיִם. וְקוֹדֵם שֶׁהַחֵל

מדרשי חז"ל

שׁוֹרָה אַחַת מִכָּאן וְשׁוֹרָה אַחַת מִכָּאן עַד שִׁישַׁב בְּמַקּוֹמוֹ. כִּשְׁחֹכֶם נִכְנַס אַחַד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַד שִׁישַׁב בְּמַקּוֹמוֹ. אִמְרָה רַבִּי יוֹחֲנָן, בְּיָמֵי רִשְׁבִּי"ג נִשְׁנִית מִשְׁנֵה זוֹ. רִשְׁבִּי"ג נִשְׁיָא, רַבִּי מֵאִיר חֲכָם, רַבִּי נִתָּן אַב ב"ד. כִּי הוּא רִשְׁבִּי"ג הָתָם הוּוּ קִימָא כּוּלֵי עֲלָמָא מִקְמִיָּה, כִּי הוּוּ עֵיילֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי נִתָּן הוּוּ קִימָא כּוּלֵי עֲלָמָא מִקְמִיָּהוּ. אִמְרָה רִשְׁבִּי"ג לֹא בַעוּ לְמִיָּהוּ הִיכִירָא בֵּין דִּילֵי לְדִידֵיהוּ, תְּקִין הָא מִתְּנִיתָא. הָהוּא יוֹמָא לֹא הוּוּ רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי נִתָּן הָתָם, לְמַחַר כִּי אִתּוּ חֲזוּ דְלֹא קָמוּ מִקְמִיָּהוּ כְּדַרְגִּילָא מִלְּתָא. אִמְרָה מֵאִי הָאִי, אִמְרָה הָאִי תְּקִין רִשְׁבִּי"ג. אִמְרָה לִיָּה ר"מ לר"ג אָנָּה חֲכָם וְאִתּוּ אַב"ד נִתְּקִין מִלְּתָא כִּי לְדִידֵךְ. מֵאִי נַעֲבִיד לִיָּה נִימָא לִיָּה גְּלִי עוֹקֶצִין דְּלִית לִיָּה, וְכִיּוֹן דְּלֹא גָמַר נִימָא לִיָּה מִי יִמְלַל גְּבוּרוֹת ה' יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ לְמִי נָאָה לְמַלְל גְּבוּרוֹת ה' מִי שִׁיכּוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ בְּנַעֲבִרָהּ וְהוּוּ אָנָּה אַב"ד וְאִתּוּ נִשְׂיָא. שְׁמַעֲיָנָהוּ רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן קָרְשִׁי, אִמְרָה דְּלִמָּא חָס וְשְׁלוֹם אִתִּיא מִלְּתָא לְיָדֵי כִּיסוּפָא, אִזֵּל יְתִיב אַחֲרָיָה עֵילִיָּחִיָּה דְּרִשְׁבִּי"ג פִּשְׁט גֵּרֶס וְתַנָּא גֵּרֶס וְתַנָּא, אִמְרָה מֵאִי דְקָמָא דְלִמָּא חָס וְשְׁלוֹם אִיכָא כִּי מִדְּרִשָׁא מִיָּדֵי, יְהִיב דְּעַתִּיהָ וְגִרְסָהּ. לְמַחַר אִמְרָה לִיָּה נִתִּי מִר וְנִתִּי בְּעוֹקֶצִין, פָּתַח וְאִמְרָה. (הַרְוִיחַ י:ג).

וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם שִׁיכּוֹל לְמַלְל גְּבוּרוֹתָיו שֶׁל הַקְּבִ"ה

(ג) עֵשָׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת. וְכִי אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת צְדָקָה בְּכָל עֵת, דְּרִשּׁוּ רְבוּתֵינוּ שְׁבִיבְנָה וְאִמְרֵי לֵה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, זֶה הוּוּ בְּנֵינוּ וּבְנֵוֹתֵינוּ כְּשֶׁהֵן קְטָנִים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אֹמְרָה: זֶה הַמְּגַדֵּל יְתוֹם וְיַחֲזִמָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמִשְׂאָן. (כְּתוּבֹת ג.).

רַבִּי טְרַפּוֹן אֹמְרָה: זֶה הַכּוֹתֵב סְפָרִים וּמִשְׂאֵלָן. (יְלֻקָּ"שׁ).

(ד) זְכַרְנִי ה' וְגו'. אֵין מְזַכְרִין זְכוּרֹן שֶׁל יְחִיד וְאִפִּילוּ לְטוֹבָה, כְּגוֹן: זְכַרְנִי ה' בְּרַצּוֹן עִמָּךְ, וְכְגוֹן: זְכַרָה לִי אֱלֹהֵי לְטוֹבָה. (ר"ה ל:).

מְכַדִּי כָּל מִלֵּי דְעִזּוּרָא נַחֲמִיָּה בֶן חַכְלִיָּה אִמְרִינָהוּ, וְנַחֲמִיָּה בֶן חַכְלִיָּה מֵאִי טַעֲמָא לֹא אִיקְרִי סִיפְרָא עַל שְׁמִיָּה, אִמְרָה רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, מִפְּנֵי שֶׁהַחֲזִיק טוֹבָה לַעֲצֻמוֹ שְׁנֵאמַר:

ענין צדקה ומצור כספיה
 (בזמן אה יבולת אפנים גינו וקנינו
 הקטנים ככלל של מצור)

74 וכתב

עוד הרצ בקיום דבריו וז"ל: מדע דהא גס צמח
 שאלם זן צניו הקטנים אמרינן צפרק נערה
 שנתפתחה (במכות ג, ב) שהוא בכלל עושה לזקה בכל עת, וכי
 סלקא דעתך שיוציא אדם מעשר שלו לזון צניו הקטנים,
 ע"כ. דברי הרצ ז"ל תמוהים צעני ציחר, דהא הוה דהזון
 צניו כו' מוקמו לה רש"י (ספ) והר"ן (י"ח, ג) והציאו הצ"י
 סימן רנ"א וז"ל: הנותן לצניו ולצנוטיו הגדולים שאין חייב
 צמזמזותיהם כלומר שהם יותר על שש שנים, דאלו פחזים
 מכן ו' חייב הוא צמזמזותיהן כדאיחא צקוף פרק אף על
 פי (במכות) דף ס"ה (ע"ג), ואמרינן צפרק נערה שנתפתחה
 דף נ' (ע"ב) 'עושה לזקה בכל עת' זה הון צניו
 וצנוטיו הקטנים כלומר היחורים על שש שאין חייב

צמזמזותיהם וכשהוא זגס לזקה תחשז לו, וכן פירש רש"י,
 עכ"ל. הרי צפירוש דכן הוא האמת דיוציא אדם כל יציאותיו
 לזון צניו הקטנים שהם יחר על שש מהלזקה, [ד] הרי
 (ד) הוה דעושה לזקה בכל עת מיירי שמהיה לזקה ממש,
 שיעשנה ממעשר הלזקה.

ובאמת כי הא לא מיקרי פורע חזותיו מהלזקה ללא
 מחייב לזוגס אלא דוקא עד ו' שנים ולא יותר,
 וכדאיחא החס צפרק אף על פי צסופו (ספ, ג) דרש רצי עולא
 רצה אעפ"י דאין חייב לזון צניו הקטנים קטני קטנים חייב
 לזוגס, ע"כ. הרי ללא מחייב מדינא אלא צמזמזות לזקה, וכיון
 דכן פשיטא דמצי להוציא מעשר לזקה שלו לצניו להושיבם
 ללמוד תורה [א]. וכמו שפסק מרן סימן רנ"א סעיף ג' יע"ש.

אור לציון
 א. הרי זה בכלל צדקה, עכ"ל הטור. ועל זה כתב הב"י כלומר וכו'.

מילואים לציון

מרוטנברג מכרעת שהוא אדם קדמון וגדול בתורה ומשמעות
 דבריו שיכול, ואלמלא ראה הט"ז דבריו לא חלק עליי.
 ובברכי יוסף (באן ס"ק י"ח) הביא מחלוקת הט"ז ורבינו אם יכול
 ליקח מכספי מעשר בניו שהם יותר מגיל שש שנים.
 וציינן שכדברי הט"ז כ"כ מרן הב"י בתשובה כתב-יד (והיא
 נדפסה באבקה וכול סימן ג'. אולם בשו"ת ברכה אות כ' כתב שאינו מתורת מרן) ובשו"ת
 חות יאיר (ס"ו רכ"ד). וכתב דמהאי טעמא הקלו העולם במעשר
 כספים כיון דסברי ודאי דזן בניו יתר על שש וכיוצא היא
 צדקה ממש, וקים להו דמוציאין טפי ממעשר. ואף על גב
 דיש פנים הנראין לזה וכדעת מהר"ח בן עטר ז"ל דצדקה
 ודאי היא, והוא קצת סמך למנהג העולם, מ"מ משתי טענות
 אחרות לאו שפיר עבדי. חדא, דהן לו יהי כדבריהם דבוה
 מוציאים טפי ממעשר, מ"מ יש מצוה וסוד בהפרשת
 המעשר, ועליו להפרישו בידו ואח"כ להוציאו בזה, וצריך
 לדקדק בדבר להפרישו ולדקדק בחשבון, כמ"ש הב"י
 בתשובה כ"י הנ"ל. ותו, דכתבו הפוסקים דכל מצוה שלא
 היה יכולת בידו ולא היה מקיים המצוה בלאו הכי עושה
 אותה ממעות מעשר, והכא בזן בניו הוא דבר מוכרח
 לעשותו, אם מצד אהבתו ורחם אב, ואם מצד אם הבנים
 דכרוכין אחריה והיא מעכבת לשלחם על פני חוץ, ואם מצד
 שיחת הבריות ולעזה עליו מדינה. וא"כ אין להוציא ממעות
 מעשר מזונות בניו וכיוצא, והגם דלפי מה שכתבנו בעת
 שמקבל להפריש מעשר כספים יכול לפרש שיחותיו להתנהג
 בו כרצונו, ומינה לזון ממנו בניו, מ"מ אי לא דחיקא ליה
 שעתא טובא לא נכון לעשות כן, עכ"ד. [ויש להוסיף מה
 שכתב בספר בית פנחס (בהקדמה לתמורה) דלכך לא הביא
 הרמב"ם דין מעשר כספים כיון שאינו מצוי כיון שיוצא בזה
 שמפרנס בניו].

משה מהראיה שהביא רבינו מפאה דמשמע דאיירי במסים
 שאינם כחוב, צריך לומר דעיקר יסודו בנוי על מה הוכחתו
 מהש"ס דנחשב כל המס כצדקה והוסיף רק ראה מפאה. וכן
 ביאר בדעת רבינו בשו"ת איש מצליח (ויד"ד סימן ל"ד) וכתב
 דלדעת רבינו מוכרחים לפרש דהגמ' בחולין איירי בחוב
 ממש ולא במסים. [ויש לציון דהאגר"מ לא ראה דברי רבינו
 במקורם בראשון לציון רק כפי שהביאם בברכי יוסף, ויתכן
 דאם היה רואה דברי רבינו יתכן דהיה מסכים לפירושים].
 ובברכי יוסף (ס"ק י"ט) ציין לדברי רבינו וכתב: יש לפקפק
 קצת בדמיונו דשאני פאה דילפינן מקרא, וכמבואר
 בירושלמי ריש מעשרות ובפ"ק דחלה. ובמנחת יצחק (שם)
 כתב דצריך לומר דעיקר יסודו בנוי על מה הוכחתו מהש"ס
 דנחשב כל המס כצדקה והוסיף רק תוספת ראה מפאה.
 [ב] פשיטא דמצי להוציא מעשר צדקה שלו לצניו
 להושיבם ללמוד תורה. כשיטת רבינו כתב בתשובות
 מהר"מ מרוטנברג (ס"י ע"ה): ולפזר מעשרותיו לבניו הגדולים
 שאינו חייב לטפל בהם מותר דאפי' לאביו מותר לתת אם
 הוא עני משום כבוד אביו וכל שכן לבניו דמותר במקום
 שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה, עכ"ל. והובאו דבריו
 בש"ך (ס"ק ג') וכתב דמשמע דמותר אפי' יש בידו יכולת
 לפרנס ממקום אחר דזה הוי צדקה כדלקמן סימן (והיי"א סעיף
 ג'). ובשו"ת תשב"ץ (חלק ב' סימן קל"א) כתב: במה שהוא מרויח
 הוא חייב לצמצם החשבון ולהפרישו וליתן אותו לעניים
 דאם יש לו בנים והוא מפרנס הם קודמין לזה דקיימא לן
 ענייך ועניי עירך ענייך קודמין, ועל זה אמרו בפ' נערה
 שנתפתחה עושה צדקה בכל עת זה הון בניו ובנותיו
 הקטנים, עכ"ל. ומשמע כדעת רבינו. ובספר בית דינו של
 שלמה (לרבי שלמה לניאר, ויד"ד ס"י א') כתב דנראה דדעת מהר"ם

בניו חייב בן זכר צ"ח
 דין או התי"ת הקדוש
 מכון לפונדא ספרי אור התי"ת הקדוש

ולא תקשי אם כן אמאי לא אמרינן נמי ונוגשין לזקה כהא דעושה לזקה בכל עת דהוי כפשטא דהוי ממש נחשב לזקה. ונראה דשאני ההיא דהכי קאמר דהקצ"ה יתחמד עמו להחשיב לו כל הממון שגזולים ממנו הגוים כאלו נחנם לזקה, אבל לא אשכחן דנקרא לזקה להדיא כהא דעושה לזקה בכל עת דמשמע קרא הכי 'אשרי עושה כו', פירוש, שמקיים לזקה האמורה במקומה דהיינו עקר מצות הלזקה שהוא עושה אותה המצוה בכל עת, וקושטא דמלתא לזקה קאמר שעושה אותה בכל עת, ואיזו היא

זהכרח זה הזן כו', מה שאין כן ההיא דנוגשין דפשט הכתוב באיזה מציאות קאמר שמחשיב אותו ה"י לתת לזקה שכל עליו כלזקה, ולא כפי האמת לזקה הוא לגבותו ממנו הלזקה.

וב"ל זה לשיטת הרב. ולע"ד אין הכרח מכלל זה ושאני מצינא למימר דמנכה ליה מזדקה [א]. ויש להוכיח קצת ראייה מההוא עובדא (בבבא בתרא י' ב) דרבן יוחנן בן זכאי דחזיק וכו'. יעוד יש פירושים אחרים צהאי קרא דנוגשין ומאן לפרש ונוגשין סיבתם היא לזקה. L

סעיף טו

הגה: מה שנוהגין לפסוק לזקה עזר מתים בשעת הזכרת נשמות, מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם.

ומהני לנשמותיהם. הניא בית יוסף (אורח חיים סימן תרכ"א) בשם הרוקח (סימן כ"ח) שהוא יתברך צותן לצות אם היה אותו המת צחיים היה נותן כו'. ולע"ד נראה כי פשוט

הוא שהאדם יכול לתת זכות המצוה והמורה קודם שיעשה ומועיל לו המצוה וכדאיתא בהלכות תלמוד תורה סימן רמ"ז (פסוק ב' ב) וכוון שכן הכי נמי צדוקן זה יהיה הדבר

לציון

אור

ב. פירוש: לפי מה המסיק דין בניו הוי צדקה גמורה כיון דהפסוק קורוהו צדקה, למה לא נאמר דגם הממון שנותנים למס חשיב כצדקה גמורה, שהרי גם לזה ילפינן מדכתיב ונוגשין צדקה. ג. "אשרי שמרי משפט עושה צדקה בכל עת" (ההלים ק"ג, א). ד. שיהיה צדקה. ה. דראה בחלום על קרובים שלו שהמלך יקח מהם שבע מאות דינרים למס, והוא כפה אותם ולקח רוב המעות לצדקה ונשתתירו י"ז דינרים שלקח מהם המלך, ואמר להם ר"י שהוא ידע על כך ולא סיפר להם כדי שיעשו מצוה לשמה. עכ"ד הגמ'. ומשמע

דאמר כן גם על הי"ד דינרים שקיימו בזה מצות צדקה אלא שלא היה מצוה לשמה. ו. נראה דזה המשך לקטע הקודם, והוא טעם נוסף מדוע לא הוי מסים צדקה גמורה מכת קרא דנוגשין צדקה. ז. דאותם שהיו נוגשין יעשו עמך צדקה לעתיד לבוא (מפרשים שם). ח. פירוש: דסיבת הנגישה הוא במקום צדקה שלא נתנו. ט. לשון הרמ"א שם: ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והיא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר, וסבר רבינו דה"ה דיכול ליתן במתנה גם אם לא המציא לו פרנסה ועסק בתורה בשותפותו

מילואים לציון

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סימן קל"ג) כתב דבעצם פלוגתת הט"ז והש"ך הרבה נוטים לדעת הט"ז, ויש שסוברים כהש"ך. על כן עכ"פ לא יוציא רק חלק מפרנסתם מכספי הצדקה. ומ"מ מה שאינו נוגע למזונות אלא שכר מלומדות לבנים אף על גב שהם כבר בגדר תורה שבע"פ, וע"פ המבואר בשו"ע יו"ד (סי' רמ"ז ס"ו) דאינו חייב מעיקר הדין רק בתורה שבכתב, מכ"מ כיון דמצוה דיליה הוא מטעם ולמדתם את בניכם, ובלא דחיקא ליה שעתא חייב גם בשכר, ע"כ ודאי הדברים נוטים שלא ישלם זה מכספי צדקה, עכ"פ בלא דחיקא ליה שעתא, ושכן מבואר להדיא בתשובת באר שבע סי' מ"א, עכ"ד.

אולי גם הוא מורה שאינו יכול לשלם ממעות מעשר, היות ומחויב ללמדם תורה וכופין אותו על כך כנפסק ביו"ד (סי' רמ"ה סעיף ד'). וסיים שמפשטות דברי רבינו משמע דס"ל דיכול לשלם מזה גם עבור עצם הושבתם ללמוד תורה. והאריך הרבה בזה.

[ג] מצינא למימר דמנכה ליה מצדקה. בשו"ת מנחת יצחק (שם) ביאר סברת רבינו על פי דברי המהרש"א (כ"ב, שם) דע"י שנוטלין מן העשירים לא יטלו מהעניים ונמצא שהעניים נהנין מזה. ומסיק להלכה (שם, ובח"ו סימן ס"ח) דבדואי המחמיר תע"ב אבל למי שאין פרנסתו ברחבה כ"כ, יוכל לסמוך על הראשון לציון לנהוג כן בכל המסים שלא לעשר מהם, ויתנה כן מתחילת הנהגתו בנתינת המעשר, וגם אם לא התנה כן מתחילה אם שעתא דחיקא ליה, יכול לנהוג כן בהמעשר שעדיין לא הפריש, שיש לומר שע"ז לא חל נדרו, מטעם דהוי דבר שלא בא לעולם.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט' סימן א' פרק ה') נסתפק בכוונת רבינו האם יכול ליטול ממעשר רק עבור מה שזן אותם במשך הזמן שלומדים כדי שיוכלו ללמוד בשלוח מבלי דאגת פרנסה, אבל בעד עצם התשלום עבור הלימוד עמם

בעזרה"ח

ספר

שאלות ותשובות חזת יאיר

תשובות חשובות. כוונות מחויבות. מעשה מחשבות. מענף עץ עבות.

ה"ה כמהר"ר יאיר חיים

בן הגאון החסיד כמהר"ר משה שמשון זצ"ל

אב"ד ור"מ דק"ק ווירמיישא

אשר איסוף ביום הלחמו לחם אבירים בקרבות. עם גדולי הדור ודבריהם
כגחלי אש ולהבות. כל הוגה בהם יכרך לשוכן בערבות. שחלק מחכמתו
ליראיו ביום נדבות. וימצא בהם גם שאר חכמות עיונים שנונים כחרבות.
המה עם דברים תורניים יחד משולבות. נחמדים מזהב ומפו אלפי רבבות.
בהם ישמחו הרעיונים ויגילו הלכבות.

ערוך ומסודר מחדש

בתוספת מראי מקומות, תיקונים,
הערות וציונים, תשובות מכתבי-יד
ומפתחות מפורטים

ע"י

שמעון בן-ציון הכהן קוטס

בהוצאת

מכון "עקד ספרים"

שנת תשנ"ז לפ"ק

השכל. ודמיה למה שאמר פלוני [עיינ מסכת כתובות דף (נ"ב) [נג] ע"א] אלו הוינא התם אמיןא משיב רעה תחת טובה וגוי, וכי משום שהמשאל במלאכתו של שואל ילקה באבדון

ממונו ביד שואל. כי לולי דברי רז"ל לא קשיא, דהיה יכולים לומר פירוש הכתוב 'עמו' ר"ל אצל דבר ששאל לחבירו, והיה לו להשגיח לו עליו וק"ל. עכ"ל.

סימן רכד*

שאלה ותשובה מהנאון נ"י כמוהר"ר דוד נר"ו אב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ק ניקלשבורג הגה אהובי ידידי תלמידי לשון שאלתך. שאלה. ילמדינו רבינו אם העוסק בפרקמטיות ויוצא השדה לצוד ציד מאכל, ומשוט בארץ ומתהלך בה ללקוט אורות ולאסוף לפי הטף, ומשתכר מעה כסף ושוה כסף. והנה על המשא ומתן היה מוציא הוצאות דרך הולכה והוצאה, מהו מותר לנכות מן הרווח כל ההוצאות, ומה שהרוויח יותר על הקרן והוצאות שהוציא מאותו הסך מפריש מעשר כספים. או לא, דצריך להפריש כל מה שהרוויח, שמה שהוציא הוצאות הוא כמו שאדם מוציא הוצאות בתוך ביתו גם כן ההוצאה היא יחשב, וכל מה אשר חנן אותו אלקים מהכל בכלל צריך להפריש ממנו המעשר, עכ"ל השואל. יורנו מורינו ורבינו ולצדקה גדולה יחשב, ובגלל הדבר הזה יתברך בברכת עשר תעשר בכבוד ועושר. חביט ונביט ולבוד גוד אחית גוד אסיק ביתרת הכבוד לאדוני מורי ורבי ידי עשר.

תמצא לומר לא אזלינן בחר עיקר ותוספת בעי עשורי. עיקר מהו (פירש רש"י [שם] לא אזלינן בחר עיקר למפטר התוספת מעישורו, ותוספת בעי עשורי [עיקר] גופא מאי). אמר ליה אביי מאי שנא מכל חיטי ושערי דעלמא (פירש רש"י מאי שנא כו' דאע"ג דמיעשרי כי הדר זרע להו בעי עשורי, הא נמי בעי עשורי עכ"ל), אמר ליה דבר שזרעו כלה לא קמבעיא לי כי קא מבעיא לי דבר שאין זרעו כלה (ופירש רש"י דבר שזרעו כלה כגון חיטי ושערי, שהזרע בקרקע ומתעכל כו' ויוציא זרע אחר. לא מבעיא לי, דוודאי הכל בעי עשורי דכולהו אחריני נינהו. כי קמבעיא לי דבר שאין זרעו כלה, כגון הך שבולת ששוחלו אין העיקר מתעכל אלא מוסיף והולך). תפשוט ליה מהא דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן לטרא בצל שתקנו וזרעו מתעשר לפי כולו (פירש רש"י שתקנו, שעשורו, וזרעו כלומר ששחלו. מתעשר לפי כולו, שצריך לעשר אף לטרא ראשונה אלמא הדר בעי עשורי ואע"ג דאין זרעו כלה. להכי נקט לטרא שיודע שיעור מה ששחל שהיה מעושר, דאפילו הכי צריך לעשר אף הלטרא, עכ"ל רש"י). התם היינו זריעתו, הכא לאו היינו זריעתו, עכ"ל הש"ס. וכן פוסק הרמב"ם מהלכות מעשר פרק ו' דין ד'.

הנה לכאורה בהשקפה ראשונה משמע דיש להוכיח מהש"ס דחיובי מחייב לעשר מכל מה שהרויח, ואין לנכות ההוצאות מה שהוציא,

הנה אהובי תלמידי, דבר זה הוא לפענ"ד גמרא ארוכה וערוכה מסכת מנחות דף (ע' ע"א) [ס"ט ע"ב] בעי רבה לענין מעשר מהו, היכי דמי כגון דאמדינהו ועשרינהו (פירש רש"י [שם ע. ד"ה דאמדינהו] שקצר שבלין הרבה ולא דשן אלא עשרן ושחלם לאותן של חולין) ושחלינהו, אם

* סימן רכד. בנידון תשובת רבי דוד אופנהיים שנדפסה כאן, ראה בשו"ת נשאל דוד יו"ד סימנים כג-כד שהאריך בענין זה, והוסיף על כך הרבה. וראה גם בשו"ת שכות יעקב חלק ב סימנים פה-פו שדן בתשובה זו שלפנינו. וראה בספר מעשר כספים (ירושלים תשל"ז) שהאריך בענינים אלו וציין את הדברים הנוגעים להלכה מתוך תשובה זו.

ועיין גם בפתחי תשובה יו"ד סימן שלא ס"ק יב בשם שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן פז שחלק על דברי ר"ד אופנהיים והכרעתו שמעשר כספים מדרבנן, וכתב שנעלמו ממנו דברי מהר"ם מרוטנבורג שפסק כדעת הבי"ח שאינו לא מה"ת ולא מדרבנן ע"ש.

דהא הוא הנדון ממש כדאמו מחיטי ושערי. ואע"פ שמשני כלה וכו', מכל מקום צא עשרה כורין חיטי ושערי בשו בתבואה וניר וחרש וזרע וכ וכשבא לזמן האסיפה הוי שהוציא הוצאות על השו ששבח יתירה על ההוצא לאפרושי תרומה ומעשר ומדצויה הקרא להפריש תרוכ ניכוי, על כרחך גזירות ה שהוציא לא ינוכה כלל, רק בכלל מחדש התחייב הי התרומה וללוי המעשר, וה ידיה ומיא ממה שמשייר תרומה ומעשרות. דאי לא תי הש"ס מאי שנא מחיטי וי דלמא האמת כן הוא שמנכר הבית בזריעה על שדהו. אל: ליה דהכי קים להו לרבנן, ד שצריך להפריש מכל מה ע שנה, בלי ניכוי שום דבר. בנידון דידן אף אנו נאמר שו שאינו מנכה ההו

ובפרטיות זיל בחר טעמא ד שזרעו כלה לא ולפום ריהטא נראה לי מלת הוא דכל מה שיוציא השדה ו הארץ לא הוציא פריה היה זרעו כלה, משא"כ בדבר שא דמנח בכדא דמי. והנה ו דפשיטא בדבר שזרעו כלה ע היוצא מן השדה. ואם כן ב הוצאות, אם לא היה מ ההוצאות לאבדון, והוא סבר הספק ואלקים אינה לידו אחריני נינהו, והנהו אזדו - שהוציא, ומשום יאוש בעל צריך להפריש מכל מה שו בדבר שזרעו כלה. ומעשר כנ קרקע כאשר יבואר בס"ד.

ואל תשיבני דאיך יוכל להיות דמיירי בדבר שאין זרעו כלה, דהא גם בזרעו כלה. לא אתי שפיר, דהא קשה מש"ס דמסכת מעילה פרק הנהנה דף י"ט ע"א, דקאמר התם גבי תרומה כתיב כי יאכל פרט למזיק, ואם כן חיובא דתרומה הוא דוקא באכילה שנהנה, אבל כשהוא מזיק תרומה הוא פטור. וכאן אי מיירי בדבר שזרעו כלה, נכנס בגדר המזיק תרומה והוא פטור. מכל מקום יש לומר דזה לא קשה מידי, דהא על כל פנים נהנה הוא בזה שהרי נתגדל מזה יותר, דהא אם זורע סאה נתגדל עשרה, ואם זורע פחות מהסאה — שהיה מתקנו תחלה ואחר כך זרע — לא היה מגדל עשרה סאין, נמצא מה שזרע בטבלה נהנה מזה, ואם כן מקרי שפיר נהנה שחייב. דהא דפוטר הש"ס המזיק תרומה מיירי בדלא נהנה כלל, כדמפרש רש"י במסכת מעילה [שם] ד"ה [אקשיה] פרט למזיק שאם שפך משקין של תרומה ולא נהנה מהן אינו חייב עכ"ל, נמצא אי נהנה מהם יהיה באיזה אופן שיהיה חייב בתשלומין. וכאן בנידון דידן נהנה מתרומה שיש עדיין בטבל שזרע הבן לוי.

ועל כל פנים העולה מדברינו שהתוספות מסכימים שהתירוץ דגמרא דמסכת נדרים ותירוץ דידן בגמרא דמסכת מנחות, הוא הכל אחד, [ו]היכא שהוא דרך זריעתו נתבטל, והדרין לכללין שהוא גזירות הכתוב ודו"ק. משא"כ בנידון דידן מנכה ההוצאות ואחר כך מפריש המעשר.

והנה עוד יש לחלק דנידון דידן שאני ואינו דומה להזורע חיטי ושערי וכו', ואין לדמותן אפילו כאוכלא לדנא. דבזורע חיטי ושערי (ו)אף גם דהתם אינו מנכה מה שזרע בהשדה ואת יציאותיו, אבל בנידון דידן לעולם אימא שמנכה יציאותיו. דאיתא במסכת נדרים דף נ"ח ע"ב בהרא"ש ד"ה ואותו לטרא מעשר עליו וכו', ואע"פ שחייבנוה כדן טבל להפריש עליה תרומות [ו]מעשר היינו מדרבנן בעלמא לחומרא, דגדולין לא מבטלין לעיקר מדאורייתא וכו' עכ"ל. נמצא דמן התורה אין גדולין מבטלין לעיקר. ואם כן מדאורייתא העיקר מה שהוא זורע יהיה פטור מלעשר ממנו, רק חכמים גזרו שמחויב לעשר והחמירו בזה.

והנה אע"ג דלפי מסקנת הש"ס [נדרים נט:] דמיישב הגמרא שאני גבי מעשר דאמר קרא עשר תעשר וגו' זרעי אינשי וכו', מפרש הרא"ש [שם] ד"ה עשר תעשרן עשר תעשר וגו' שצריך לעשר את כל מה שגדל בשדה ולא ינכה מן החשבון התבואה שזרע שהיתה כבר מתוקנת דהדרא לטבלא, ודוקא מתוקנת שדרך אדם לזרוע, אבל אסורא דלא זרעי אינשי לא הדרי לטבלא, עכ"ל הרא"ש, נמצא לפי מסקנת הש"ס הוא מדאורייתא שצריך להפריש מכל מה שמוציא מן השדה ואינו מנכה מה שזרע. מכל מקום כי נחתין לעומק הלכה מוכח דאף לפי המסקנא הקרא אינו רק אסמכתא בעלמא, ובאמת הדין הזה שאינו מנכה ממה שזרע הוא רק מדרבנן. ועיין בהר"ן [נדרים שם] ד"ה שאני גבי מעשר וכו', וז"ל הר"ן, וקשה בעיני דהא כל הך שקלא וטריא בדבר שאין זרעו כלה היא, ומדאורייתא ליכא מידי שאין זרעו כלה דלחייב במעשר, וכיון שכן האיך דייק מזרעך דגדולין שאין זרעו כלה אין מעלין את העיקר, דבדאורייתא לענין מעשר לא משכחת לה עכ"ל. נמצא דהקרא הוא רק אסמכתא, וכן משמע במסכת נדרים דף נ"ז סוף ע"ב, והעיקר אינו אלא מדרבנן ע"ש.

והנה דין של מעשר שאנו מפרישין מכספים ומריוח פרקמטיא וכו', הוא לדעת הב"ח שכתב בטור יו"ד סימן שלי"א ס"ק י"ח נרע, ב דבר ראשון וז"ל, מיהו אין זה אלא במעשר עני מזרע הארץ שהיא מעשר עני מן התורה, אבל מה שאדם מעשר ממה שמרויח במשא ומתן בכספים ובשארי רווחים אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לצדקה וכו'. שהרי אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן עכ"ל. וט"ז משיג עליו בסימן הנ"ל ס"ק (ל"א) [לב] שחייב גמור הוא מדרבנן וכו' ע"ש. נמצא שמה שאנו מעשרים מעשר מכספים אינו אפילו מדרבנן לדעת הב"ח, ולדעת הט"ז הוא מדרבנן. ואם כן לפי זה איך יהיה מקום לחומרא זו להחמיר ולומר שלא ינכה הזרע — אשר הוא מה שהוציא הוצאות לא ינכה, דבוודאי גבי מעשר זרע שהוא דאורייתא החמירו חז"ל שלא ינכה מה שזרע בקרקע ומה שהוציא הוצאה, כיון שהוא גופא מדאורייתא,

ס"ר
רא
כן
מר
צא
שר
ע,
מר
כן

לה
ירי
זח
יה
זנ
אי
יה
רא
לם
שר
זא
זו,
יה
מן
זין
וך
טי
תן
תי
מן
די
עו

עו
יא
יה
לי
בר
בר
יד
די

משא"כ מעשר כספים הא גופא מדרבנן — ולדעת הב"ח מדרבנן נמי לא, והאיך נחמיר חומרא זה שלא ינכה ההוצאה תחלה מהריוח, כי רבנן בדרבנן קיימא לן דלא החמירו, [נקשה לי משום הא למה החמירו בליטרא בצלים, שהרי אין חיוב מן התורה רק דגן ותירוש כמו שכתב הר"ן [נדרים נט: ד"ה שאני]. ועוד שיכולת שעקרה גם כן מן התורה פטורה עד שנתמחה בכרי. ואפשר שמחלק בין גידולי קרקע דמכל מקום מינה הייב מדאורייתא]. מכל שכן חומרא שאינו אפילו מדרבנן לדעת הב"ח.

* אמנם על הב"ח יש לתמוה, האיך נעלם ממנו דברי החוספות במסכת תענית דף ט' ע"א, והאיך לא דק ולקולא לא דק. דאיתא התם ד"ה עשר תעשר, הכי איתא בספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעיק, אין לי אלא תבואת זרעיק, ריבית פרקמטיא וכל שארי רווחים מניין, תלמוד לומר 'את כל' דהוה מצי למימר את תבואתה, מה כל לרבות וכו', עכ"ל. נמצא שהוא מדאורייתא. ואף אם נימא שהוא רק מדרבנן והקרא הוא רק סמך בעלמא, מכל מקום קשה על הב"ח דקאמר שאינו אפילו מדרבנן. ומכח דברי ספרי הנ"ל הב"ח נשבר ואנחנו נמלטנו, דהא מכל מקום על כל פנים נימא דראיה שמביא תוספות בשם ספרי הוא רק אסמכתא מדרבנן.

ואם כן הדין דין אמת שבמעשר כספים מנכה ההוצאות שהיה מוציא, דכיון שהוא מדרבנן — רבנן בדרבנן לא גזרו כאשר כתבתי לעיל. וכן מצאתי מפורש במדרש תנחומא [ראה פרשה יח] ובמדרש ילקוט פרשת ראה [ומו תתצג] שמעשר כספים ופרקמטיא הוא רק רמז מדאורייתא. וז"ל, עשר תעשר אמר רבי אבא רמז לפרקמטוטין ולמפרשי ימים שיהיו מוציאים אחד מעשרה לעמלי תורה עכ"ל. נמצא שהפרשות מעשר מפרקמטיות וכספים הוא רק אסמכתא בעלמא, דהא קאמר ר' אבא 'רמז לפרקמטוטין וכו', משמע דהוא רמז בעלמא.

ולפום ריהטא יש קצת להביא ראייה ממחניתין דמסכת מעשר שני פרק ד' ריש הפרק דלא מנכינן ההוצאות מה שמוציא לנכות מן המעשר. דאיתא במשנה ריש פרק ד' המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר, פודהו בשער מקומו. המביא פירות מן הגורן לעיר וכדי יין מן הגת לעיר, השבח לשני ויציאות מביתו עכ"ל. וכתב על זה בעל תוספות יו"ט, ויציאות מביתו, מסתברא דהוא הדין ממקום הזול למקום היוקר דרישא, ע"ש. אם כן שמע מינה דאף גם שהיו לו הוצאות, והולך המעשר שני למקום אחר ופדה יותר מן מה שהיה שוה במקומו, דרך משל עשרה זהובים יותר והיה לו הוצאות עליהם ג' זהובים, אינו מנכה ג' זהובים ההוצאות. אם כן הוא הדין אצל מעשר כספים שהוא מעשר עני.

אבל נראה לקושטא דמילתא שאינו דומה זה לזה. ונעתיק גם הלשון של הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשר שני סוף פרק ד' דין כ"א [ודין כב], אין מוליכין פירות מעשר ממקום למקום לפדותם שם, והמוליך ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פודה בשער מקום הפדייה וכו'. היו לו פירות מעשר שני בגורן והוציא עליהם יציאות מביתו עד שהביאן לעיר והשביחו, פודה כשער העיר והפסיד יציאותיו עכ"ל. הרי דמקדים דין פשוט דאין מוליכין פירות מעשר ממקום למקום לפדותם שם. ועיין בברטנורא פירוש על המשניות [מעשר שני פ"ד מ"א] שפירש גם כן שאסור לכתחילה להוליכם ממקום למקום, ומפרש שהוא מובן מן מלת 'המוליך', דמשמע דיבעד אין לכתחילה לא ע"ש.

[ולכאורה איכא למידק דהרי אפשר לומר 'המוליך' פירות מוירי באופן שבא לימלך, כתירוץ הש"ם ריש ביצה [נ:], ותוספות ריש סוטה [ב: ד"ה המקנא] הקשו למה לא תירץ הש"ם שם גם כן הכי. ולא קשיא, דלא יתכן תירוץ זה רק בדאמר עליה איך יעשה המעשה ההוא או מיד סמוך

* אמנם על הב"ח יש לתמוה, האיך נעלם ממנו דברי החוספות במסכת תענית דף ט' ע"א וכו'. עיין שו"ת שאילת יעבץ חלק ב שאלה קיט.

לו. ואיכא יש לדקדק, מנל לא עלה על דעת התנא שי לא נקט 'מוליכין'. ולומר ש יתכן כלל. והוא כלשון גמר השוחט את התרנגולת ומצ כל מקום שאין אחריו די הקורא את שמע [בכרות טו הרואה מקום [שס]]. ואני תכ [שס] דמייתי ההולך לשחוט ובספר מר קשישא [ערך] ודקדקנו דכל מקום שדקדק מיתור י

ובן איתא בירושלמי [מ וז"ל, המוליך פירו יונה לא אמרו אלא המול אם כן שם אצל מעשר ל הפירות ממקום למקום. ו משום דמעשר שני א בירושלים והוא קודש, ו משנה ג] דאין משתכרין ב צייתה כל מה שיעלה במ תפרה, ואם תפרה פחה במקום אחר מה לך בו בירושלים. דהלא אם הוא אם כן גם לירושלים בעצ ואפשר אם גם כן מביאם ההוצאות, כי הם לצורן ומאי תיתי לנכות מן הז לפרנסתו, זהו חוש השכל מן ההקדש מה ש

ואם כן ודאי כל מה י כמוציא שלא ברע שיהא לו בעצמו לפרנס ההוצאות אינם נחשב בנידון דידן, דאם אינו למקום שווקים ועיירות ל אינו מרוויח מאה זהובים, להם עשרה זהובים, ואם דמי הוצאות והם נקראינ שיעלה מהם רווחים אחר שהם גם כן נקראים קו מעשרה

לו. ואיפכא יש לדקדק. מנלן דבדיעבד אסור, דלמא לא עלה על דעת התנא שיש היה אמינא לאסור לכן לא נקט 'מוליכין'. ולומר שישנה בלי ה' פשיטא לא יתכן כלל. והוא בלשון גמרא ביצה דף (ו') [ו] [ע"ב] השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות. וכן כל מקום שאין אחריו דין בגוף הדבר, ודכוותיה הקורא את שמע' [ברכות טו.], הנכנס לכרך [שם נד.], הרואה מקום [שם]. ואני תמה על תוספות ריש סוטה [שם] דמייתי ההולך לשחוט פסחו וכו' [נפסחים מט.]. ובספר מר קשישא [ערך ה"א עמוד ס] הארכנו, ודקדקנו דכל מקום שדקדק הש"ס דיעבד אין מוכרח מיתור לשון].

והנה יש עוד דברים רבים וראיות ברורים וצלולים כזריחת השמש, אך מחמת רוב הטרדות אשר הקיפוני שאין לי פנאי לבלוע רוקי, ובפרט טרדות בני ישיבתי, בכך לא אוכל להאריך.

נאם דוד הקטן בן המנוח המפורסם מהר"ד אברהם אופנהיים זצלה"ה תוך עם אני יושב עדת ישרון, החונה פה ק"ק ניקלשבורג וכל מדינות מערין L

7 דברי הגאון המופלג הנ"ל נר"ו כלם נכוחים →

למבין וישרים למוצאי דעת תורה ודעת נוטה, אין בהם נפתל ועיקש מצד פסקא דינא ואינם צריכים עזר וסעד, כי האמת באשר הוא אמת עוזר ולא נעזר. רק אחר שבענותנותיה של הגאון נר"ו שלח תשובתו הרמתה אלי וביקש הסכמתי, ואין מסרבין לגדול בישראל כמוהו, כתבתי לו שלענין פסק הלכה שראוי לנכות ההוצאה — אמת וצדק כניתן מסיני, ולרוב פשיטותו אין לבלות זמן בתוספות ראיות, כאהך דנשבע על חרין דאינון תרין. רק באשר הבנתי בקריצה ורמיזה של הגאון דניחא קמיה להביא דבריו לאור הדפוס עם שו"ת שלי, לא זו בלבד רק שהרשני גם ציווני לחטט בדבריו הן להוסיף הן לגרוע, להגיד מה שלע"ד שמץ דבר נשמע בו. אף כי בלאו הכי נמי תורתו של הגאון נר"ו שעשועי ושמתח לבי, ואגב חביבותא יתירתא וגעגועים שיש לדו"די לי ואני לו, לכן מטיבותיה וענותנותיה ונטילת רשות והורמנא, אמינא מה שיש להנדז קצת בדבריו, לא כמשיב רק כמתענג ומשתעשע במחק צוף אמריו כי נעמו.

וכן איתא בירושלמי [מעשר שני ריש פרק ד' דז"ל, המוליך פירות מעשר שני אמר ר' יונה לא אמרו אלא המוליך, בתחלה אסור וכו'. אם כן שם אצל מעשר שני הוא איסור להוליך הפירות ממקום למקום. ובאמת יש לומר הטעם משום דמעשר שני אוכל המעות פדיונם בירושלים והוא קודש, וקיימא לן [שקלים פרק ד משנה ג] דאין משחרכין בהקדש, אם כן התורה צייתה כל מה שיעלה במצודתך לפדות במקומך תפדה, ואם תפדה פחות מן מה שהיה נמכר במקום אחר מה לך בזה, תאכל פחות מזה בירושלים. דהלא אם הוא מביא ממקום למקום אם כן גם לירושלים בעצמו יביאם לשם דוקא. ואפשר אם גם כן מביאם לירושלים אינו מחשב ההוצאות, כי הם לצורך פרנסתו בירושלים, ומהי תיתי לנכות מן הקודש מה שהוא צורך לפרנסתו, זהו חוש השכל מכחיש שיתן הוצאות מן ההקדש מה שהוא לפרנסתו.

7 ואם כן ודאי כל מה שמוציא הוצאות הוא

כמוציא שלא ברשות, ועל עצמו יצא שיהא לו בעצמו לפרנסתו יותר ריווח, ולכן ההוצאות אינם נחשב מן המעשר. משא"כ בנידון דידן, דאם אינו מוציא הוצאות ליסע למקום שווקים ועיירות לקנות סחורות אז הוא אינו מרוויח מאה זהובים, ואם כן גם לעניים אין להם עשרה זהובים, ואם כן פשוט הוא דמנכה דמי הוצאות והם נקראים קרן, ואחר כך מה שיעלה מהם רווחים אחר ניכוי הקרן וההוצאות שהם גם כן נקראים קרן — מפריש אחד מעשרה.

והוא, כי מה שכתב דתשובות השאלה הוא הוא ממש מה שאמרו בש"ס דמנחות [ע.]. מאי שנא מחטי ושערי, דעתי הקלושה נוטה קצת מדמיון זה. רק נראה דדמי טפי הנך חטי ושערי דזריעה לקרן של המתעסק. על דרך משל יו"ד כורין שזורע הם בקרן אלף ר"ט שבהם מתעסק, ואלף כורין שמאסף יוחר על יו"ד כור שזרע — הם דוגמת רי"ש ר"ט שמרויח באלף ר"ט הנ"ל, אף כי תוספות של הקב"ה בריוח

ת
ק
ז
ך
ז
ר
ת
ב
ו
ן
י
ז
ול
ג'
בן
י.
זה
ל
דין
ום
ום
ער
זני
אין
זיד
אין
חם
שר
לה
מן
לא

ימר
זכא
יש
שם
רק
מוך

עין

למי שאמרם. ויש ויש כפלים לתושיה, כי טובא איכא למידק ולהקשות בשיטה נדרים בג' פירושים שעליה, מכל מקום בדברי הרב אין שמץ דופי כלל. ולא באתי להאריך בשיקלא וטריא בפלפולא בעלמא, רק שני דברים הנוגעים בהלכה למעשה. האחד, במה שחמה הרב הגאון על הב"ח נ"י"ד סימן שלא רעג, ב דבור ראשון כמה שכתב שמעשר כספים אפילו מדרבנן ליתא, וכתב שנעלם מהב"ח דברי תוספות דף ט' במסכת תענית נ"ה עשר תעשר דמייתי ספרי דמרבין מ'את כל' ריווח פרגמטיא ושאר רווחים. לזה אני אומר, אפשר יכול וקרוב להיות דאישתמיטתיה, מדלא זכרו כלל. ומכל מקום אינו מוכרח, כי אפשר דלא חש לו. וכך עניית וקלישת דעתי נוטה כב"ח, שהרי לא נזכר שום דבר בש"ס ממעשר כספים. ואמרו רז"ל נראש השנה ה' עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר וכו', ולמדו שגם מעשר כהמה אין מעשרין משנה על חבירתה ולא נזכר אותו מעשר שם בפרשה, ולא אמרו אחד במעשר כספים.

← ואפילו אם תמצי לומר דמכל מקום מדרבנן הוא, מכל מקום קשה למה הרמב"ם שדבר כל מילי דאורייתא ודרבנן ותקנות וסיגים, ולא זכר זה בשום מקום, וכן הסמ"ג. ובגמרא דכתובות המבזבז אל יבזבו יותר מחומש ומיירי בצדקה, ויליף לה מעשר אעשרנו לך עיין שם דף ג' ע"א, וכתבוהו הרמב"ם [ערכין וחרמין פ"ח הי"ג] והטור בהלכות צדקה נ"י"ד סימן רמט, לכן לא ילפי ליה מעשר תעשר. ועל כרחק מפני דסבירא להו ההוא דספרי הוא אסמכתא בעלמא ודרוש, וכמו שאמרו בירושלמי [פאה פרק ב הלכה ד] אין למדין הלכה לא מפי הלכה, פירוש משניות, ולא מן התוספות ולא מן ההגדה, כל שכן בדלא נזכר בש"ס כלל. ובכהאי גוונא כתבו הפוסקים סברא זו ולא סמכו על הירושלמי עיין בתשובה ק"ס. ובמדרש ילקוט [פרשת ראה רמו תמצ] אמר לשון רמז' לפרגמטוטין ומפרשי ימים וכו', אע"פ דמצינו לשון רמז גם במילי דאורייתא, רמז לעדים זוממין ריש מכות [ב:], רמז ליחוד במסכת עבודה זרה דף ל"ו ע"ב, רמז לטריפה שאינה חיה ריש פרק אלו טרפות [חולין

מב.] וכהנה טובא עיין ספר מר קשישא [ערך רמו עמוד רח]. וזה גם כן שלא כמו שלמד הגאון בפשיטות ממה שאמרו רמז' שאינו מן התורה. מכל מקום ממה שאמרו לפרגמטוטין ומפרשי ימים' ודאי מה שאמרו רמז לא ר"ל חיוב אפילו מדרבנן, ואילו היה מדרבנן לא היו ישראל קדושים מקילין בה עד שרק אחד מעיר ושנים ממשפחה נזהרין בה.

→ גם לא אוכל להתעלם מה שנראה לכאורה לפקפק על הר"ן [נדרים נט: ד"ה שאנין כמה שהפליא להקשות קושיא עצומה, איך אפשר לומר במסקנה דבמה שאמרה תורה את כל חבואת זרעין שמרבה דברים שאין זרען כלה, הלא אין דבר מתחייב מן התורה במעשר רק מיני דגן שכלם זרעם כלה, ומסיק דאסמכתא בעלמא הוא. דלכאורה קשה למה לא מצינו בתבואה שעקרה וחזר ושתלה והוסיפו, דזה דמיא לדבר שאין זרען כלה, וחייבה תורה לעשר מן הכל וכדמוכח סוגייתא דמנחות [ע:]. ולפי האמת חלילה להר"ן שהיה מארי דתלמודא כולא כמו שכתב והפליג תלמידו הריב"ש בשבחו בתשובה שלא ירגיש זה. רק דמכל מקום אי אפשר לאוקמי קרא — אם איתא דילפותא גמורה הוא ומן התורה — בהכלי, שהרי מן התורה לא נתחייב במעשר רק אחר שנתמרח בכרי, כרחק בפרק קמא דמעשרות [משנה ו]. ואפילו לכתחלה נוטל מן הגורן וזורע — מן התורה, אף דלא קיימא לן כרבי עקיבא בפרק א' דפאה [משנה ו] דסבירא ליה דאפילו מדרבנן שרי, מכל מקום לכ"ע מדאורייתא [אינון] אסור.

רק תמה אני דלא זכר הר"ן דעת הרמב"ם [תרומות פ"ב ה"א, מעשר פ"א ה"ט] דסבירא ליה דכל הפירות חייבים במעשר חוץ מהחרובין, וגם זה בספרא [ספרי דברים פיסקא קה] מנין לרבות שאר הפירות תלמוד לומר תבואת זרעין. רק שנחלקו עליו רש"י [ראש השנה טו: ד"ה אם קיבלה] ותוספות [שם יב. ד"ה תנא] והראב"ד [הלכות מעשר שם] וכל הפוסקים, וסבירא להו דלא מתחייב מן התורה רק דגן תירוש ויצהר, (ובאמת צ"ע שרז"ל יקילו לפטור נגד משמעות הפסוק, ומכל מקום מצינו בכהאי גוונא למאן דתני כרם רבעי [עיין ברכות ל.], וכל שכן שרשות ביד חז"ל להחמיר ולאסור

מה שהתירה תורה ב סימן קי"ז [סי' א] וטריפות עיין מה שכ גמרא פרק קמא דרא מברכין [ברכות] דף י [ע"א], בכורות דף נ"ד מכל מקום הוה ליו ואפשר כי חילו מגמו אסמכתא ב מכל מקום חזרתי ע וראיתי שאין בפלפולא ובסברות,

הנה מה שפקפק שאומרים האי בשביעי של פסח, וס כה] ויסר את אופן כצפור נודד מקינה, וז אייזיק טירנא הנדפס לא מחזוריים הגדולים קצת טעמי המנהגים. אחזו שער שלימים ו שום מנהג. ואף כי נ מאד ואסמכתא בעלב לא על חנם נתפשט, ו ה

והנה רחש לבי דבר בפרק ב' דעיר על מה שאמר שם הקב"ה מפני מה א לפניך בראש השנה מלשון זה שהם אוכ למנוע מלומר והחיו מ ולכאורה איכא למיז דחולין. פו מלאכי שרת אומרים

מה שהתירה תורה בהדיא, ודלא כט"ו יו"ד ריש סימן קי"ז [ס"ק א] גבי התעסקות בנבילות וטריפות עיין מה שכתבתי בתשובה קמ"ב, עיין גמרא פרק קמא דראש השנה [טו:] ובפרק כיצד מברכין [ברכות] דף ל"ו [ע"א], פסחים דף מ"ד [ע"א], בכורות דף נ"ד [ע"א], חולין דף ק"ב [ע"ב]. מכל מקום הוה ליה להר"ן לזכרו לדמב"ם. ואפשר כי חילו מגמרא זו ולא סבירא ליה שהוא אסמכתא בגמרא גם בספרי.

מכל מקום חזרתי על דברי הרב בעל התשובה, וראיתי שאין להשיב על מה שכתב בפלפולא ובסברות, רק מה שכתב דטעם דאין

מוליכין [פירות מעשר שני] וכו' מפני דאין משתכרין משל הקדש, צל"ע, דאפילו קיימא לן דמעשר שני ממון גבוה הוא מכל מקום אין ענינו להקדש כלל, והרי הם חלוקים להקל ולהחמיר עיין גמרא קידושין דף נ"ד ע"ב, ולא שייך ביה טעם דאין משתכרין, עיין שקלים פרק ד' משנה ג' וגמרא כתובות דף ק"ו ע"ב, ועיין מה שכתב תוספות יום טוב סוף פרק ו' דעירובין [משנה ה' ד"ה אין להקדש] ודו"ק. והנראה לפענ"ד כתבתי.

נאם הטרוד יאיר היים בכרך

סימן רכה

שאלה

הנה מה שפקקת והחזקת להלצה מה שאומרים האשכנזים שאין לומר אופן בשביעי של פסח, וסמך ממה שנאמר [שמות יד, כה] ויסר את אופן מרכבותיו. הנה כעת ואני כצפור נודד מקינה, ואין עמדי מנהגים של מה"ד אייזיק טירנא הנדפסים אצל סידור תפלות, גם לא מחזורים הגדולים ויניציאה אשר שם נדפסים קצת טעמי המנהגים. אבל כבר כתבו הקדמונים אחזו שער שלימים וכן רבים, שאין להלעיג על שום מנהג. ואף כי סמך הנ"ל ודאי דק וקלוש מאד ואסמכתא בעלמא, מכל מקום גוף המנהג לא על חנם נתפשט, ולא על תהו ובלימה אדניה הוטבעו.

והנה רחש לבי דבר טוב, מה שכתבו התוספות בפרק ב' דעירובין דף י' ע"ב [ד"ה אמרו] על מה שאמר שם שאמרו המלאכים לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים, דמשמע מלשון זה שהם אומרים שירה, ושעל כן אין למנוע מלומר והחיות ישוררו. וכן מנהג קצת מדינות.

ולכאורה איכא למידק בדברי התוספות מגמרא דחולין פרק גיד הנשה [צא:] שאין מלאכי שרת אומרים שירה למעלה עד שישראל

אומרים למטה, ואם כן לא יתכן כלל שהמלאכים אומרים שירה וישראל לא. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולומר דודאי אם גם ישראלים אומרים שירה המלאכים ממחינים להם, משא"כ ביום שאין ישראל אומרים שירה כלל אם אינהו שתקו מלאכי מרום לא שתקו. דכוותיה מתרצינן מה שפירש רש"י [בראשית כד, ג] ויען לבן ובתואל, רשע היה וקפיץ וכו', וקשה אם כן מה שנאמר [שם לה, יג] ויענו בני יעקב את שכם מאי איכא למימר. ואם תאמר אם כן לא אתי שפיר דברי רז"ל דשמעון ולוי אחים [עיין רש"י בראשית מט, ה], ויש לומר אמירה עם מעשה שאני ודו"ק.

אבל האמת הברור דחרי גוונא שירה איתנהו. דגמרא דחולין מיירי בשיר הרגיל בכל יום וקדושה שאומרים ביוצר ומנחה, וזה מוכח שם בריהטא דגמרא. והיינו דאמר שם עוד שישראל אומרים שירה בכל שעה, והכוונה דאם כבר התפללו ואמרו קדושה והלך יחיד לבית הכנסת אחר, מצי למיהדר ולענות קדושה בהדייהו, ואפילו טובא זימנא וכל היום, משא"כ קריאת הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף [שבת קיח:], ומה שאמרו [שם] יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום מוקי לה בפסוקי דזמרא. משא"כ מה שאומרים המלאכים מפני מה אין ישראל אומרים שירה וכו' [ערכין שם], מיירי בהלל שאומרים ברגלים.

יא [ערך רמו
מד הגאון
מן התורה.
ין ומפרשי
זיוב אפילו
יו ישראל
עיר ושנים
ז לכאורה
שאין במה
זיך אפשר
ז את כל
זרען כלה,
מעשר רק
דאסמכתא
לא מצינו
זיפו, דזה
ורה לעשר
[ע.] ולפי
דתלמודא
הריב"ש
מכל מקום
ז דילפוטא
שהרי מן
שנתמרח
[משנה ו].
ע — מן
זבא בפרק
זו מדרבנן
ינון אסור.
הרמב"ם
זבירא ליה
רובין, וגם
זכות שאר
ק שנחלקו
[ותוספות
ר שם] וכל
מן התורה
ז"ל יקילו
קום מצינו
[עיין ברכות
יר ולאסור

שמחה ומשתה שם כנהוג במדינה זו ובקש שלא יאמרו בעבור שנדר להאורחים אלא הוא ישלם והתנדב רק עשרה דאלא בביהכ"ס וראשי הקהל אומרים שהם קבעו לדבר כזה ליקח סך חמשה ועשרים דאלא עבור ביהכ"ס והוא אומר שלא ידע מזה ולכן אין רוצה ליתן אלא כפי שהתנדב סך עשרה דאלא.

הנה לכאורה אין בזה רק ענין נדר ומכיון שהוא עכ"פ לא נדר אלא עשרה אין לחייבו ביותר. אבל כשנעניין יש בזה לקהל גם תביעת ממון על ההשתמשות בביהכ"ס לשמתתו שעושה שם וגם על הטרחה דצבורא שיש לקהל ע"י זה שיכולים לומר שרק בשביל ההכנסה שיש מזה עבור ביהכ"ס מניחין להשתמש שם ומחלין טרחתם וזהו תביעת ממון גמור שודאי היו רשאים הקהל למנוע מלקרא הקרואים האחרים בשביל טרחה דצבורא. דרק את החתן לבדו הא מחוייבין לקראו לתורה מחמת שהוא נחשב מהחייבים כדאיתא במג"א סי' רפ"ב ס"ק י"ה אבל שאר הקרואים אין מחוייבין וא"כ יש בזה משום טרחה דצבורא. ולכן הוא כידוע שרק בשביל ההכנסה עושין זה. וגם בשביל השמחה שעושה שם הוא תשמיש המקום שבשביל זה יכולים לתבוע ממון.

אבל כיון שלא קבעו עמו שכר קצוב מתחלה ושומא אין שייך בזה שקשה לשום שכר טרחה דצבורא צריך לשלם. כפי שמשלם אדם בינוני בביהכ"ס זה. ואף שאם מניחין להקראים לנדור נזהגין שאין תובעין יותר מכפי שעלו סך הנדבות מ"מ בכאן שלא הניח שיעשו בעבור שנדר להקראים יכולים לתבוע כתשלומי אדם בינוני אף שלא היה יודע מזה. ולכן אם האמת שלוקחין מאדם בינוני כשאינו מניח שיעשו בעבור שנדר לקרואים כ"ה דאלא יש לחייבו ליתן סך זה. ואם רק מעשיר לוקחים סך זה ופוחתים לבינונים צריך ליתן רק כהסך שלוקחין מבינונים אף אם הוא עשיר.

וגם יש עוד מקום לדון שאולי רשאים הקהל בהסכם רובם לעשות מקחם על איזה דברים להכנסת ביהכ"ס כדמצינו שיש כח בידי הקהל לעשות שכר על סודור גוי"ק להכנסת הרב. וענין בחת"ס יו"ד סי' ר"ל הובא קצת בפ"ת סי' רמ"ה ס"ק י"א שמש"כ הש"ך בס"ק ט"ו בשם פסקי מהרא"י שעל שכר זה מסדור גוי"ק וכה"ג אנו בושים ובטורח למצא היתר לרובן הוא רק בימיהם שהיה הרב יושב בעירו ולא רצה ליתן גוי"ק עד ששלמו לו כו"כ ובודאי ע"ז אנו בושים כי הוא מחוייב לעשות בחנם אבל בזה"ז ששוכרים אותו הקהל כפועל והראו לו מקום לפרנסתו מגוי"ק אולי הקהלות פעלו און שהטילו פרנסת הרב

על אלו אבל הוא אינו נוטל פרס מגוי"ק כלל אלא שזהו שכרו עכ"ל. וא"כ חזינו שאף שסובר שאין ראוי ליטול פרס מענינים אלו מ"מ אחרי שהקהל קבעו שיטול מזה מותר משום שהוא כנוטל מהקהל ורשאי אף ליטול בע"כ היינו שלא לסדר הגוי"ק עד שישלמו אלמא דיש כח לקהל לקבוע חיובי ממון על איזה דברים ואף אם הוא שלא מן הראוי בעצם א"כ כ"ש שיש להם רשות לקבוע חיובי ממון להכנסת הקהל עבור ביהכ"ס על דברים שאין בזה שום עולה כהא דהרוצה שיקראו לתורה לכל אורחיו שהביא לשמחת החתן ולעשות שם שמחה ומשתה שרשאי. וא"כ הוא טענה גדולה גם מצד זה שאם יש אצלם סך קבוע באספת המנהיגים שיתחייב לשלם הסך ההוא אף בלא ידע, אם לא באופן שאם היה יודע מתחלה היה נוטע למקום אחר שלוקחין פחות אבל אם אף כשיודע מתחלה היה עושה שם יש לטעם זה לחייבו אף שלא ידע מתחלה.

אך אם לא נקבע המקח באספת המנהיגים ליכא טענה זו אלא טענה ראשונה שג"כ צריך לשלם כמו שמשלמין הבינונים. אבל כיון שהוא דבר חדש טוב לפשר ביניהם קצת כגון לפחות שלישי מהסך שמחולקין וכפי שיראה כתר"ה.

והנני ידירו מוקירו בלוג.

משה פיינשטיין

סימן קמג

פְּרָטִי דִּינִים בַּמַּעֲשֵׂר כַּסְפִּים

ח' טבת תש"ה.

מע"כ ידידי הנכבד מוה"ר יעקב מיכאל דוניקאבס שליט"א.

7 הנה בדבר אם יש לנכות המסים מסך הריעות שלו → שלא יצטרך ליתן עליהם מעשר כספים במי שנהג סתם ולא התנה כלום או במי שרוצה להתחיל לנהוג במעשר כספים איך צריך להתנהג.

הנכון לע"ד דלא כל המסים שוים בזה דכסף גולגלתא שהיא כרגא המוכר בגמ' הוא כשאר חוב וצריך לעשר עליהם. וזה נראה בפירושו הרי שאנסו בית המלך גורנו אם בחובו חייב לעשר בגיטין דף מ"ד ובחולין דף קל"א שהחוב הוא למסים. דאם חוב

הלואה או מקח לא היה נקט ש: שייך זה למלך והיה לו לומר גורנו אם בחובו חייב לעשר: מסים דמ"מ השמיענו שהוא ככל

אבל הוא רק כמו כסף גולו גם להמסים שבמדינתנו שמשלמי לתשמישו בית ובגדים ומס בלו שאלו מסים צריך לעשר עליהם המסים של האינקאם טעקס ע אין צריך לעשר עליהם משום זה כלל. וכן המס של בתים אין לעשר עליו דמס זה הוא הוא לשכירות התנות ושכירות ד מהריות כלל. ועיין בברכי יוסף ממ"ה"ח אבן עטר דאינו מח עלא אחר שיטול שעור המס הוא למסים מהריות וכן משמע נ ועיין בט"ז סק"א שכתב שאסור ואם כונתו לפרוע ממש את ה במסים של הריעות כהאינקאם שאין לנכותם מהריות כיון שנ מן הצדקה, שגם צריך לעשר נ חובות אז הוא דוקא במסים ככר

ובדבר מה שנמצא שמרוי שאחרי נכוי הצדקה מהריות שי במס האינקאם טעקס הוי המס שפוחתים מהמס הוא של צדקו שהוא שלו ואין שייך כלל ל נשאר בידו. וגם מעולם לא היו שנימא שנפטר בהצדקה. ועוד ממש הבאה לאדם ע"י גרם ו ולא לצדקה.

ובדבר מה השעור של מע לא מובן לי כונתך בהשאלה ד דשנה ראשונה מהקרן, פי' ב לעשות בהם מסחר אם נתנו לו ליתן המעשר ומן התשעה חלק אח"כ מהריות עשירית. והשנה שהוא יכול לעשות החשבון פנו באם פעם אחד הרויח ופעם אח מתריות, וכמפורש זה בנו"ב ר ראה וטעם ע"ז. ואם רוצה מכל ריוח ביחוד ודאי הוא מי אם יש לו בנים ובנות גדולים המעשר כדפסק הש"ך בסק"ג

י"ז חלק א

הלוואה או מקח לא היה נקט שאנסו בית המלך דמה שייך זה למלך והיה לו לומר סתמא הרי שאנסו גורגו אם בחובו חייב לעשר אלא איירי בחובו של מסים דמ"מ השמיענו שהוא ככל החובות וצריך לעשר.

אבל הוא רק כמו כסף גולגלתא ויש למילף מזה גם להמסים שבמדינתנו שמשלמים כשקונים איזה דבר לתשמישי בית ובגדים ומס בית דירה שלו וכדומה שאלו מסים צריך לעשר עליהם שהם ככל חוב. אבל המסים של האינקאם טעקס שזה הוא מס מהריוח אין צריך לעשר עליהם משום דנחשב כלא הרויח זה כלל. וכן המס של בתים מבתיים שהם לפרנסה אין לעשר עליו דמס זה הוא כלא הרויח ודומה הוא לשכירות התנות ושכירות הפועלים שאין נחשבים מהריוח כלל. ועיין בברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ט שהביא ממהר"ח אבן עטר דאינו מחוייב להפריש מעשר אלא אחר שיטול שעור המס וכוונתו למה שבארחי הוא למסים מהריוח וכן משמע מהראיה שהביא מפאה. ועיין בט"ז סק"א שכתב שאסור לפרוע במעשר המסים ואם כוונתו לפרוע ממש את המס מהמעשר הוא אף במסים של הרויח כהאינקאם טעקס. ואם כוונתו גם שאין לנכותם מהריוח כיון שכתב דהוי פורע חובו מן הצדקה, שגם צריך לעשר עליהם כמו על פריעת חובות אז הוא דוקא במסים ככרגא דגולגלתא וכדומה.

ובדבר מה שנמצא שמרויח ע"י הצדקה שנתן שאחרי נכוי הצדקה מהריוח שלו כפי דינא דמלכותא במס האינקאם טעקס הוי המס יותר נמוך אם סך זה שפוחתים מהמס הוא של צדקה או של עצמה פשוט שהוא שלו ואין שייך כלל לצדקה דהא של עצמו נשאר בידו, וגם מעולם לא היה דין מהמלכות שיקחו שנימא שנפטר בהצדקה. ועוד דאפילו הנאה ורויח ממש הבאה לאדם ע"י גרם הצדקה שנתן שייך לו ולא לצדקה.

ובדבר מה השעור של מעשר כספים בומן הוה. לא מובן לי כוונתך בהשאלה דהא מפורש בס"י רמ"ט דשנה ראשונה מהקרן, פי' מהמעות שהשיג תחלה לעשות בהם מסחר אם נתנו לו מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר ומן התשעה חלקים יעשה המסחר ויתן אח"כ מהריוח עשירית. והשנה שהוכר בש"ע הכוונה שהוא יכול לעשות החשבון פעם אחת בשנה ונגוע זה באם פעם אחד הרויח ופעם אחד הפסיד ינוכה ההפסד מהריוח, וכמפורש זה בנו"ב תנינא חיו"ד סי' קצ"ח ראה וטעם ע"ז. ואם רוצה להדר ולהחמיר לעשר מכל ריוח ביחוד ודאי הוא משובח. אך אולי כוונתך אם יש לו בנים ובנות גדולים אם יכול לזונם ממעות המעשר כדפסק הש"ך בסק"ג, או בזמן הזה שאני

מאיזה טעם שלא כתבת. אבל יש בזה טעם גדול כאשר אבאר.

→ דהנה בכתובות דף ס"ד מצינו שמחוייב ליתן להאשה מדין מוונות חד סעודה יתירתא או גם תרתי ותלת לארחי ופרחי שלכאורה תמוה הא אין מחוייב ליתן לה שתחלק לצדקה. וצריך לומר שכיון שהוא דבר שכל אחד נתן אם מזדמן לו הוא בכלל חיוב מוונותיה דאין יכול לומר לה שתהיה אכזרית ולא תתבייש ולא תתן. וזהו ראייה גדולה להר"ן ס"פ אע"פ שכתב בטעם שזן קטני קטנים שהוא עד שש שנים משום שכיון שהן נגררין אחריה א"א לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם ומדין מוונות שלה נגעו בה עיי"ש, שהרי חזינן שמחוייב ליתן לה בעד ארחי ופרחי מדין המוונות מטעם שאין יכול לומר לה שתהיה אכזרית ולא תתן כ"ש בבניה שלא יוכל לומר לה שתהיה אכזרית. והווי תרוייהו הא דארחי ופרחי והא דקטני קטנים מחד טעמא. וכן משמע לשון רש"י שם שכתב עד שש צריך סיוע מאמו וכשם שהבעל זן אותה כך זן אותו עמה. וכן הוא להרא"ש בשם ר' מאיר בדף מ"ט שפסק שאפילו יש להם נכסים שנפלו מבית אבי אמה חייב לזונם דומיא דמוננות האשה מכלל במוננות האשה דקתני ומוסיפין לה בשביל הקטן עיי"ש. וכן משמע לשון הרמב"ם פי"ב מאישות הי"ד כדדייק המגיה במל"מ שם. ונמצא שאין מי שיחלוק על טעם הר"ן דהא מוכרח טעמו מהא דארחי ופרחי וא"כ מה"ת נימא טעם חדש בקטני קטנים שיהיה חיוב בעצם ולא יהיה ידוע אם מהלכה או מתקנתא כיון שאיכא טעם ברור של הר"ן שהוא מוכרח מהא דארחי ופרחי, ולכן תמוה מה שהוכיח המל"מ שם מהרא"ש בתשובה והריב"ש דמחוייבי לזון גם בנו מהפנויה דפליגי גם אטעם הר"ן וסברי דמוננות בניו לאו מדין מוונות אמם נגעו בה עיי"ש, דטעם הר"ן הוא מוכרח. אך זה שמחוייבי גם בבנו מן הפנויה אולי הוא מצד מויק שכיון שבמעשיו גרם שתלד בן שצריכה לזונם מחמת שא"א לה שתעמוד שלא לזונו הוא כמויק בידים גם זה באם אנס אשה, ובמפותה הוא כהתנו שיוון אם תלד בן כיון דרוב האבות זנין בניהם וחייב מדין אתנן שמוציאין בדין. ואולי גם הר"ן מודה להו ולא יפלגו כלל ולא יסתרו דברי הרא"ש אהדדי.

ולכן נראה לע"ד ברור שהיכא שהאם זרה יחד עם בניה אף שהם יותר ממש ברצון האב ואף שהם גדולים כל זמן שאין הדרך שבנים כאלו ילכו להרויח לפרנס עצמן שיתחייב האב לזון גם אותם מדין מוונות אשתו דלא גרעי מארחי ופרחי והם ארחי

כלל אלא זכר שאין רי שהקהל טל מהקהל הגוי"ק עד י ממון על בעצם א"כ ן להכנסת שום עולה יו שהביא שרשאין. יש אצלם שלם הסך היה יודע נחות אבל לטעם זה

גים ליכא 'שלם כמו חדש טוב שמוחליקין

ינשטיין

אל דני

יח שלו יום במי להתחיל

ז דכסף אר חוב שאנסו טין דף אם חוב

ופרחי קבועים שהאב קבעם אצלה ואינו יכול לומר שתהיה אכזרית ולא תתן להם מזונות. ולכן ברוב בנ"א בזה"ו ובפרט במדינתנו שדרים כולם יחד חייב האב במזונות בניו ובנותיו אף הגדולים מצד חיוב מזונות שלה עד שיהיו כפי הדרך שהולכים להרויח. ואם בני משפחתו או בני משפחתה אין הולכין להרויח עד נישואיהן או מדין עולה עמו ואינה יורדת עמו חייב במזונותיהן כל הזמן שדרים עמהם יחד. וממילא אין יכול לזנום מכסף המעשר שהוא כחוב שאינו יכול לפרוע מהמעשר ודינא דהש"ך בזה"ו ובפרט במדינתנו הוא דוקא כשהן גדולים כ"כ שהדרך שילכו להרויח לפרנסתן בעצמן.

ובדבר אם תקנת אושא שאל יבזבו יותר מחומש הוא איסור או רק עצה טובה. הנה מלשון הגמ' משמע שאסור דהא מקשה בכתובות דף ס"ז על מר עוקבא שהילק בשעת מיתתו פלגא מנכסיו מהא דאל יבזבו יותר מחומש ואם רק עצה טובה היה פשוט שאין שייך זה לאח"מ אבל אם הוא איסור היה סבור המקשה שלא פלוג ותיריך שמ"מ לא תקנו היכא דלא שייך הטעם. אבל בשט"מ שם משמע לפי שמפרש המדרש דיש מצוה אף ביותר מחומש באם הוא לתלמוד תורה עיי"ש. והנה לא כתב הרמב"ם הדין דאל יבזבו יותר מחומש אלא בסוף הלכות ערכין ולא בצדקה בהלכות מתנות עניים ובש"ע מפורש שהמחבר סובר דבידו משגת מחוייב ליתן כפי צורך העניים אף שהוא יותר מחומש משמע שסובר בדעת הרמב"ם שכיון שדין התורה הוא שיתן כפי צורך העניים לא תקנו רבנן לאסור וגם לא לעצה טובה בצדקה רק להקדיש אסרו. ומה שבדף נ' איתא ולא הניחו ר"ע לבזבו הוא מחמת שר' ישבב לא היתה ידו משגת. עכ"פ הרמ"א שכתב ואל יבזבו יותר מחומש בצדקה פליג וסובר שאסור וכדמוכח מהא דמר עוקבא ודעת הרמב"ם והמחבר צ"ע. עכ"פ למעשה אין לבזבו יותר מחומש אם לא לחשש פקוח נפש.

ידידו.

משה פיינשטיין

סימן קמד

כדבר אם יכול להפריש צדקה שלו לצורך אחיו כדי שיוכל לישב בשלוח אחר נישואיו וללמד תורה איזה שנים ר"ח מנ"א תשט"ו.
מע"כ ירידי הנכבד מו"ה ר' אהרן דויקאבס שליט"א.

הנה מה שיש ב' אחין שרוצים לעשות דבר טוב כאשר בעוד שנה ושנתיים ישא אחיהם הצעיר שלומד בישיבה אשה ויצטרך להוצאה מרובה לפרנסתו והם רוצים שישב גם אחר הנישואין ללמד תורה שלכן רוצים לפרנסו מממון הצדקה שלהם אבל מאחר שיצטרכו לזה סך רב שחוששין שאולי שלא יספיק כסף הצדקה שלהם של שנים ההם רוצים גם עתה שעדין אין צורך לאחיהם. להפריש הצדקה שלהם לצורך זה כדי שיתאסף סך הגון שיספיק לאחיהם ללמד איזה שנים אחר הנישואין. ורוצה לידע דעתי אם מותרין לעשות זה. וכוננת השאלה היא שאף שאח קודם לאחריים כמפורש בס' רנ"א סעי' ג' אולי הוא רק כשהצורך לאחיו הוא ג"כ עתה כמו הצורך של עניים האחרים אבל בכאן שצורך של אחיהם הוא אחר זמן וצורך האחרים הוא עתה אולי הצורך של עתה עדיף מעדיפות האח כשהוא לאחר זמן.

והנה כשיש עני שצריך היום לאכילה באופן שאינו פקוח גפש וקרוב שלא חסר לו להיום כלום אבל צריך הוא למחר והוא גם היום בדין עני שרשאי ליטול צדקה שאין לו מאתים זוז, אף שאין הדין מפורש משמע שצריך ליתן להקרוב, שלא מצינו שצריך לדקדק בדין הקדימות של הקרובים לומר שהוא רק כשהן שוין בהצורך בין להזמן בין להנתיבות אלא סתם משמע דאם אך שניהם רשאים ליטול צדקה צריך להקדים ליתן לקרובו אף שצורך האחר קודם לזמן וליותר דבר נחוץ כיון שעכ"פ הנתיבה לתרוייהו הוא מצוה אחת דמצות צדקה. ואף בעניים שוין ששניהם קרובים או שניהם רחוקים נמי משמע שיכול ליתן למי שירצה.

ומה שבסעי' ט' משמע לענין קדימות דכהן ולוי ולוי לישראל שהוא רק כשצורכם שוה לפרנס או שוה לכסות דלכן לא אמר סתם היו לפניו עניים הרבה ואין בכיס כדי לכולן אלא אמר ואין. בכיס לפרנס או לכסות כולם משמע משום דאם אחד לפרנס ואחד לכסות אותו שלפרנס קודם אף אם הוא לישראל מלכהן לכסות. וגם הא רק בחכם לכסות וע"ה להחיות דהוא לפרנס כתב הרמ"א דת"ה קודם אבל שאר קדימות הוא רק כשתרוייהו שוין בהצורך ואם הישראל לפרנס והכהן לכסות לישראל לפרנס קודם כמו בשוין שאיתא בסעי' ז' שלהאכיל הרעב קודם מלכסות הערום, שלכאורה מפורש לא רק בשוין אלא אף באינן שוין שמי שנחוץ יותר קודם. ואף שהש"ך ס"ק ט"ז כתב בזה"ו שאין ת"ח אפי' לענין ליטרא דדהבא כ"ש דאין לדחות פקוח נפש מפניו, שמשמע שמפרש הא דחכם לכסות וע"ה הוא להחיות ממש

שמ"מ כסות ת"ח קודם שא"כ ז להחיות קודם מכהן שאין לדחות כהן וא"כ אפשר שלמזונות כשי אף שאר קדימות ככהן לכסות ז

אבל פשוט שחס לן לפרש ניתן להאמר כלל דפ"נ אף שי וכל מצות התורה איך לא תדח כסות לתת"ח בשביל פ"נ דהע"ז מזונות שהם חיי נפש שיותר : כשאין בזה פ"נ. וגם מדבריו ע' דהו"ל כאיש לכסות ואשה להחיו בירושלמי דאיתו שלהחיות קו ואשה ודאי פירוש להחיות הוא נוגע לפ"נ דלענין פ"נ פשיטא ע את חיי האישה אף שדוחה לכסות מרובה כדאיתא בכתובות דף

קודמין אף לחיי האשה כדאיו ואיפסק בס' רנ"ב סעי' ח' בו רנ"א ס"ק י"א וא"כ כ"ש שבו חיי האישה. אלא מוכרחין לפרש ז הירושלמי אינו חיים ממש אל חיי נפש שהיה מקום לומר ז קודם מלכסות מ"מ באיש ואשה בין למזונות תהיה קודמת א והאשה לכסות השמיענו הירוש ומכאן ידיענן לכל הקדימות דכ למזונות קודם. וע"ז כתב הש כשהוא לכסות והע"ה למזונות א"כ מוכרח מש"ך גופיה שכוון חיי נפש אבל להחיות ממש אפי שצריך לכסות נדחה מפני פ" שצריך להקדים ליתן להצריך ז ה"ה שיש להקדים להצריך היו

הנכון לע"ד שיש חלוק בזה שלו לגבאי על כ"ס של צדק סתם שלו יש לו טובת הנאד מאותן שרשאים לקבל צדקה. והו כהונה שהנכות שבידו הוא לי ואין חלוק איזה כהן צריך י בתוס' חולין דף ק"ד על הא ד כהן שירצה שהקשו מהא דאי ע"ה ותירצו דאף באיכא כהן ז אינו צריך והע"ה עני יכול ה הוא אף במתנות דאורייתא שה איסור טומאה. ואף שהתוס' דף

74

ד) ויש לצרף עוד לסניף מה שכתב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן ג), שחייב מעשר כספים הוא לאחר ניכוי הוצאותיו הצריכות לביתו. והכנסת הגדולה יורה דעה (סימן רמט אות א) כתב תשובה זו ככתבה וכלשונה בשם מהר"ר מתתיה פריוויש. [אולם בשו"ת הרשב"ץ ה"ב (סימן קלא) מוכח להיפך].

סעיף ט') שאף על פי שהש"ך בשם מהר"ם התיר לפרנס בניו הגדולים ממועות מעשר, יש להתיישב בזה, שאם נתיר לפרנס ממועות מעשר, הרי לא ישאר כלום לעניים, ואין זה מן המדה. במחכ"ת איני יודע מה כחו יפה לחלוק בהלכה על המהר"ם והש"ך, ללא כל הוכחה וראיה להיפך מהש"ס והפוסקים, רק בסברא בעלמא. פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה. סוף דבר. כל מה שכתב הערוך השלחן בזה להלכה, כולה מקשה אחת. ובמקום שעמד לא ישוב. והעיקר להלכה כדברי המהר"ם והש"ך והאחרונים הנ"ל להתיר. [ושבו ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' (סימן א' פרק ה' אות יא) שדחה דברי הערוך השלחן כאמור לעיל. ע"ש].

75 ותבט עיני להגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חלק יורה דעה סימן קמג) שהעלה שבזמן הזה אינו יכול לפרנס בניו הגדולים יותר משש שנים ממועות מעשר, לפי מה שכתב הר"ן (סוף פרק ה דכתובות) שטעם תיוב מוזנות הבנים הקטנים פחות מבני שש, מפני שהם נגזרים אחרי האם, ואי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם, ומדין מוזנות האשה נגועו בה. והרב המגיה במשנה למלך (פרק יב מהלכות אישות הלכה יד) דייק שכן דעת הרמב"ם. ומה שהוכיח להיפך המשנה למלך שם, מדברי הרא"ש בתשובה וכן מדברי הריב"ש בתשובה (שהובאו להלכה בבית יוסף אבן העזר סוף סימן עא), שחייבו לזון את בנו מפנייה, אף על פי שאינו חייב במוזנותיה. אלמא שאין זה תלוי במוזנות האשה, ואין זו ראיה, שאפשר שהוא מטעם מזיק, שכיון שגרם במעשיו שתלד בן, שאי אפשר לה שתעמיד עצמה שלא לזוננו, הרי הוא כמויק בידיים וכו'. ולכן נראה ברור שכאשר האם דרה ביחד עם בניה ברצון האב, אף על פי שהם יותר מגיל שש, כל זמן שאין דרך העולם שבנים כאלה ילכו להרויח ולפרנס עצמם, חייב האב לזון אותם מדין מוזנות אשתו, דלא גרע ממה שאמרו בכתובות (סד): שמחוייב לתת לה סעודה או יותר לצורך אורחיהם. ומעתה כיון שרוב בני אדם בזמנינו שדרים יחד עם הבנים והבנות, חייב האב לזונם ולפרנסם עד שיהיו כפי הדרך שהולכים בעצמם להרויח מיגיע כפם. וממילא אינו יכול לפרוע חובו ממעשר כספים. ודינו של הש"ך שייך רק כשהם גדולים כל כך שהדרך הוא שילכו בעצמם להרויח ולפרנסם. עכ"ל. ובאמת שכבר האריכו האחרונים בזה על דברי הר"ן, והרמ"א בדרכי משה (סוף סימן עא) סבירא ליה שהר"ן חולק על הרא"ש והריב"ש שחייבו מוזנות לבנו מפנייה. גם הכנסת הגדולה בדין דחיי (דף פב ע"ד, ודף קד ע"ב) כתב להוכיח מדברי הרמב"ם (בפרק כא מהלכות אישות), והסמ"ג שם, שחייבו מוזנות לבן גרושה דסבירא להו דלא כהר"ן. ועיין עוד בשו"ת יהודה יעלה קובו (חלק חשן משפט סימן כה, דף קיג ע"א). ובספר חינוח וחסדא חלק ג' (דף מה ע"א). ע"ש. ועיין עוד להגאון הראשון לציון בשו"ת שמחה לאיש (חלק אורח חיים סימן ד' דף ו' ע"ד), שגם כן הוכיח דלא כהר"ן מדברי הרמב"ם ומהר"ם מרוטנבורג. ותיק דברי המשנה למלך. ע"ש. והגאון רבי יצחק טאייב בערך השלחן אבן העזר (סימן עא סק"א), כתב בשם המהר"ם מלובלין בתשובה (סימן עט), שהר"ן עצמו לא סבירא ליה הכי לקושטא דמילתא. וכן סיים הר"ן עצמו, אבל לא ראיתי לראשונים שאמרו כן, ולכן אף הריב"ש לא חשש לדבריו, וחייב מוזנות הבן מפנייה, ושכן מוכח מדברי מהר"ם מרוטנבורג והרא"ש והטור. ושכן דעת הר"ף והרמב"ם. ע"ש. ועיין עוד בספר אות היא לעולם

ואכן בשו"ת נ כתב על דברי כן היה להם לו הוא בר סמכא, בכרכי יוסף (סי מדרייז הנ"ל, ו הלשון שהביא ו

חלק ב' (דף סד ומשיב חמישאה) ידינו הגרש"ב ור עקולי ופשוירי יש הזה במוזנות בניו אין לדון על פי ח והש"ך ושאר אחר שש שנים. ודו"ק ודע שאע"פ ו לחייב את האב ב שהאריך בתוקף תג סי' טו). וראה עו עבדי חלק ו' (חא וההוצאה לפועל כ דמי פרנסת בניו ו להפקיע מצות הצד באכזריות על בניו ולפרנס את בניהם ולמצוא טרף לגפש לא בעי בני", לא והכלם לא ידעו. ו יעקב הישרים בלג פרייל בספר המאו על האב לזון ולפו יו"ד (סי' רמט) ו המדינה. ולכן כל אלא רק מתקנת ו בפשיטות שגם הט' ורק בקטנים הפחוח פרנסתם ממועות מ בכל עת זה הזן או מקובצת (כתובות כ

מ"ג יא"ג - חלק ב
ברובל ר' אהר"ג יוסף פ"ב

נדע קושט דברי אמת אם היא למרן ז"ל. ואחר שכתב לדקדק בדברי התשובה הנ"ל, נדחק מאוד בסוף דבריו לפרש דברי ה"ר מתתיה באופן שגם הוא מודה שצריך להפריש מעשר מכל הריוח; ללא ניכוי הוצאות ביתו. וסיים, שהוא דוחק. ע"ש. אולם הגאון רבי כלפון משה הכהן בשו"ת שואל ושאל חלק ב (סימן קס) כתב להסביר מעמו של מרן בתשובה שבאבקה רובל הנ"ל, ודחה דברי הברכי יוסף בזה, וכתב, שמסתמא כיון שחתום מרן על התשובה שבאבקה רובל, היא בודאי למרן ז"ל. ואפשר שתשובת מרן הנ"ל נשארה בין תשובותיו של ה"ר מתתיה מריוויש בלי התימה, וחשב הכנסת הגדולה שהיא לה"ר מתתיה. ועל כל פנים כיון שעיקר דין מעשר כספים שנוי במחלוקת, ויש אומרים שאינו אלא מנהג, ויש אומרים שהוא מדרבנן, הא קיימא לן ספקא דרבנן לקולא. ומכל שכן שראוי והגון להורות כדעת מרן בתשובה הנ"ל, הלכה למעשה לרבים, לעודדם ולזכותם במצות מעשר כספים שהיא מצוה יקרה וחשובה, וגם הענינים יהנו מהמעשר. עכ"ל. ובשו"ת אבני צדק (חלק יורה דעה סימן קמא) כתב גם כן לפקפק על דברי הכנסת הגדולה הנ"ל (כעין מה שכתב הברכי יוסף) ושהעיקר שצריך להפריש מעשר מכל הריוח ללא ניכוי הוצאות ביתו. ע"ש. והרה"ג רבי אברהם דוד הורביץ בשו"ת קנין תורה (סימן קב אות ד) הביא בשם הגאון ר' יעקב שור, אב"ד קוטב, (מחבר שו"ת דברי יעקב ועוד), שהעלה בתשובה שאפילו להמחמירים במעשר כספים, היינו רק לאחר שהוציא לכל צרכי ביתו, ונשאר עדיין ריוח, אז יתן מעשר מהריוח, וכתב על זה שמצא שכן מבואר בכנסת הגדולה יורה דעה (סימן רמט). ע"כ. ולא זכר שר מהפוסקים הנ"ל. גם בשו"ת מהר"י שטייף (סימן נו) פלפל גם כן אם המעשר הוא אחר ניכוי הוצאות ביתו, וציידד שמה שצריך למוזנות האדם הוא קודם לכל, וכמו שכתב הרמ"א בהגה (סימן רנא סעיף ג) לענין צדקה, שאין אדם מחוייב לתת צדקה עד שיהיה לו כדי פרנסתו, מלבד שלישית השקל שצריך לתת בכל שנה. והוא הדין לכאן. ע"ש. והגאון רבי הפאל אנקאווא בשו"ת תועפות ראם (סימן צא) פסק, דנקטינן להלכה שיש לנכות תחלה הוצאות הבית וממה שנשאר יש להפריש מעשר כספים. וזו היא דרך ישרה, ודלא כהחיד"א ז"ל. ע"ש. והובא בקצרה בשו"ת ישמח לבב (חלק יורה דעה סימן לא, דף מו ע"ד), והרב המחבר כתב לחלוק על דבריו, והסכים לדברי החיד"א הנ"ל. ע"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י (סימן ו) הביא מה שכתב החיד"א והבית דינו של שלמה, וכתב לדחות דבריהם, והביא שבשו"ת מהר"ם ברודא (סימן יד) כתב בפשיטות שחיוב מעשר כספים אינו מוטל אלא על הריוח שנשאר אחר כל הוצאות הבית, וגם אינו חייב לקמן ולצמצם הוצאותיו בשביל המעשר שקיבל עליו, ורשאי להתנהג בפרנסת ביתו כאין מונע. והרב המחבר הכריע שבהיות שרוב הפוסקים סוברים שחיוב מעשר הוא רק מנהג או מדרבנן, אפשר להקל בזה לתת מעשר

י תו

מהרי"ח שנשאר
נהג לתת המעשר
לתת המעשר אד
ה) ונראה שאף
לעני
ובנותיו הגדולים,
מעשר של הריוח
ובנותיו הגדולים
זה כמקדיש דבר
מהלכות ערכין הל
(שם סימן מד).
קצד). ובספר מח
הדרישה (יורה דו
מעיל-צדק, וזה ה
ימים רבים, ואחר
שהריוח עדיין לא
להלכה בבית החדש
סק"ט). ע"ש. וכן
שמעות מעשר שד
מצוה אחרת, הוא
שיודמן לו מכאן
מצוה כפי ראות ה
יורה דעה סימן רל
יש להצדיק את ד
כשרוצה לעשות כ
רבי יצחק אייזיק
ראיתי בשו"ת לבו
על דברי הש"ך יו
דבר שלא בא לעו
יכול להתנות על ז
נכון שיעשה התרו
כתב בשו"ת נטע ע
מעשה כספים במר
מעשר על מנת שיו

מהריוח שנשאר אחר כל הוצאות הכית, מבלי לצמצם בפרנסת ביתו. ואם כבר נהג לתת המעשר מכל הריוח, לפני ניקוי ההוצאות, רשאי לעשות התרה, ויחזור לתת המעשר אחר ניקוי הוצאות ביתו. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק חלק ה (סימן לה). ע"ש.

76

ה) ונראה שאף מי שנהג להפריש מעשר כספים מכל רווחיו, ולתת אותם לעניים ולישיבות קדושות, ולא נהג עד היום לנכות פרנסת בניו ובנותיו הגדולים, אם שעתו דחוקה מבחינה כלכלית, רשאי לנהוג לנכות ממעות מעשר של הריוח או המשכורת שיבואו לו מכאן ולהבא, לצורך פרנסת בניו ובנותיו הגדולים יותר על שש שנים, שמכיון שהריוח הזה עדיין לא בא, הרי זה במקדיש דבר שלא בא לעולם שאינו קדוש, וכמו שפסק הרמב"ם (בפרק ו מהלכות ערכין הלכה כו). ועיין עוד בתוספות בבא קמא (דף לו סע"ב). ובמרדכי (שם סימן מד). ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ברלין תרנא, סימן צט, עמוד קצד). ובספר מחנה אפרים (הלכות צדקה סימן ב). ע"ש. וכיוצא בזה כתב הדרושה (יורה דעה סימן רטו אות א) בשם תשובת רבינו מנחם כ"ר פנחס מעיל-צדק, וזה תוכן דבריו: „הנודר לתת מעשר מהריוח של ממונו, וכן נהג ימים רבים, ואחר כך משה ידו ונתהרט על נדרו, נראה שיכול לחזור בו, כיון שהריוח עדיין לא בא לעולם, ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם“. וכן תובא להלכה בבית חדש יורה דעה (סוף סימן רטו), ובשפתי כהן יורה דעה (סימן רד סק"ט). ע"ש. וכן כתב בשו"ת ערוגת הבושם (חלק יורה דעה סימן רכ), שאע"פ שמעות מעשר שהופרשו סתם, צריך להלקם לעניים, ואינו רשאי לעשות בהם מצוה אחרת, הואיל וזכו בהם עניים, כמו שכתב מהרי"ל, מכל מקום הריוח שיזדמן לו מכאן ולהבא יוכל להפריש ממנו מעשר על דעת לעשות בו צרכי מצוה כפי ראות עיניו, וכדברי הגאון באר הגולה. ואע"פ שהחתם סופר (חלק יורה דעה סימן רלא) כתב להשיג על דברי הבאר הגולה, הנה לפי מה שכתבנו יש להצדיק את הצדיק מעיקרא, וכדאי הוא רבינו באר הגולה לסמוך עליו, כשרוצה לעשות מצוה חשובה לשם שמים. ע"ש. וכן זכה לכוין לזה הרה"ג רבי יצחק אייזיק ליעבס בשו"ת בית אבי חלק א (סימן צט). ע"ש. גם הלום דאיתי בשו"ת לבושי מרדכי (חלק יורה דעה סימן קעט) שגם כן כתב לסמוך על דברי הש"ך יורה דעה (סימן רד סק"ט), שהריוח שעדיין לא בא, הוי בגדר דבר שלא בא לעולם, ויכול לחזור בו, ומכל שכן ממנהג כזה שאם משה ידו יכול להתנות על הריוח שמכאן ולהבא. וסוים, שמכל מקום על צד היותר טוב נכון שיעשה התרה על המנהג שנהג ולא אמר בפירוש „בלי נדר“. ע"ש. וכן כתב בשו"ת נמע שורק (חלק יורה דעה סימן צד), שישאל על מה שנהג להפריש מעשר כספים בסתם, ולא אמר „בלי נדר“, ושוב יקבל עליו מחדש להפריש מעשר על מנת שיוכל לעשות בו כל מצוה שירצה, ואז מותר גם לדעת מהרי"ל.

זתשובה
א מודה
שהוא
חלק ב
ל, ודחה
זבאבכת
שזכותו
מתתיה.
ז שאינו
א. ומכל
לרבים,
העניים
א) כתב
י. יוסף
ז. ע"ש.
(הביא
שחעלה
יא לכל
צא שכן
ופוסקים
יא אחר
ל, וכמו
יב לתת
זל שנה.
ז (סימן
שנשאר
ע"ש.
(והרב
ובשו"ת
שלמה,
שיטות
הכית,
ורשאי
פוסקים
מעשר

ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב (סימן קלא) שנשאל במי שנדר בעת צרה להפריש מעשר מהריוה שלו, וכעת שעתו דחוקה ופרנסתו מצומצמת; ורוצה להשאיל על נדרו, והשיב, שמתירים לו על ידי פתח וחרטה. ע"ש. (וכן הובא בברכי יוסף סימן רמט סק"ב). וכן העלה הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק א (חלק יורה דעה סימן מה). ועיין עוד בזה בתשובה מאהבה (סימן פז), ובספר העמק שאלה (פרשת קרח סימן רלב אות א). ובספר שבילי דוד יורה דעה (סימן רמט סק"ב וסק"ג), ובשו"ת זכרון יהודה חלק ב (סימן עח—עט), ובשו"ת ישא איש (חלק יורה דעה סימן ו), ובשו"ת שבט סופר (חלק יורה דעה סימן פד), ובשו"ת פרי השדה חלק ג (סימן קסא), ובשו"ת ריב"ם שנייטוך (סימן נג), ובשו"ת מהר"ם בריסק (סימן ע), ובשו"ת ישכיל עבדי חלק א (חלק יורה דעה סימן יג), ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ט (סימן א), ובשו"ת מנחת יצחק חלק ה (סימן לד). ואין להאריך יותר.

בסיכום: הנהוג להפריש מעות מעשר ממשכורתו, ומכל רווחיו, רשאי לנכות מדמי המעשר, דמי פרנסת וכלכלת בניו ובנותיו הגדולים היתרים על גיל שש שנים, ואפילו הם סמוכים על שלחנו. וכן רשאי לסייע ממעות מעשר בהוצאות נישואי בניו ובנותיו, כגון לצורך דירה ורהיטים וכיוצא בזה, כדי שיוכלו לבנות את ביתם. וכל שכן כשבניו ממשיכים לעסוק בתורה בכוללים הרבים אשר נתכרכנו בהם, וכן כשבנותיו נישאות לתלמידי חכמים השוקדים באחלה של תורה, שמצוה גדולה היא לפרנסם בכבוד, וצדקה גדולה היא, והקרוב קרוב קודם. (וראה כאור זרוע הלכות צדקה סימן כב, כג, כו). ומה טוב ומה נעים שתרוצה להפריש מעשר מכל רווחיו, וממשכורתו, יתנה מראש במפורש לפני שיבוא לו הריוה או המשכורת, שיוכל לעשות במעות המעשר כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו. ואם לא התנה כן בפירוש, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר שהוא מפריש המעשר „בלי נדר“, ואחר שיתירו לו, יתנה התנאי הנ"ל. ואם שעתו דחוקה מבחינה כלכלית, ואין ידו משגת לנהוג מעשר כספים מכל משכורתו או רווחיו, יתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו. אבל מי שחננו ה' בעושר, וידו משגת, יאחז צדיק דרכו לתת כל המעשר לעניים ולאכזרנים ולעמלי תורה ולישיבות הקדושות. ועין חיים. היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר.

L

סימן עז

שאלה: אדם שישב סנדק בכרית המילה אצל בנו האחד שנולד לו בן, וכעבור זמן מה נולד בן לבנו השני, ורוצה לכבדו בסנדקאות, האם רשאי לשבת סנדק גם אצל הבן השני?

תשובה: סמוכי מכיר „בני מכיר בן מנ“ היה הסנדק, שעל מדרש תהלים (ד) אני עושה סנדק הוא נעשה שושנ (וראה עוד בספר (ריש הלכות מיי סנדק, היה נוהג ואמר גדולה מצו הסנדק גדמו למז פרץ, מה שאין נ אחד, בורר לו) בואו והפיסו, וכו מעשרת, שנאמר חילו. לפיכך בכל הרמ"א בהגה יור ולכן נוהגים שלא „חדשים לקטורת (חלק יורה דעה למזבח מקטר קט הברית דומה לדג דף צה ע"א, האי דעלמא קמי קודי שיצא לו כן ממ אברהם את עצמ והתליעו ועלה ר לאישים. (וכן הב חיים). ע"כ. וכן תוספות כתיבת מעולם לא שנה סנדק לפי שדומד ביתו, ירד לשם ו הערלות, אמר לו